

FÖRROCHNU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR NR 1 1989. PRIS 40 KR

FÖRR OCH NU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR

Innehåll nr 1/89:

Kersti Berggren. Ledare	4
Olle Volny. Självbyggeri som konsekvens av industrialiseringen	5
Annika Nordin. Nykvarnsboken eller När morfar blev "tjuv"	12
Evgenij Popov. Ett tänkande vassrör	19
Per-Olov Käll. Några ord om Nils Bejerot	26
Torsten Jurell. Marja Ruta – en presentation	30
Mats Miljand. In i exilen	46
Håkan Ågren. Ett enkätsvar från 1918	56
Bokanmälningar	58

Omslag: "Lägg av!". Baksidan: "Före överinskrivningen". Båda bilderna av Marja Ruta.

Förr och Nu ägs av föreningen med samma namn. Föreningens paroller är:

- För en folkets kultur
- För en folkets historia
- Försvaret för yttrande- och tryckfrihet
- Antiimperialism

Förr och Nu begär inte pengar av stat eller kommun. Våra inkomster kommer från medlemmar och andra läsare: medlemsavgifter, gåvor och prenumerationer. Vi i Förr och Nu utför själva frivilligt föreningsarbete ända från redaktion till distribution. Detta visar att det frivilliga bildningsarbetet och den gamla folkrörelsetraditionen fortfarande är en demokratisk möjlighet.

Om du tycker att tidningen är bra och om du vill den skall fortsätta utvecklas, ge då gärna en gåva, eller ännu hellre, en eller flera prenumerationer!

Du som bor i Stockholmstrakten, kom med i föreningsarbetet! Ring någon av kontaktpersonerna. Det finns mycket att göra.

Styrelsen

Föreningens styrelse: Gun Kessle (ordf.), Tomy Gustavsson (ansv. utgivare), Anette Sandström (kassör), Ulla-Britt Antman, Kersti Berggren, Jan-Olof Erlandsson, Gunilla Karlsson, Anne Lidén, Mats Miljand, Margareta Zetterström, Håkan Ågren, Kent Begler, Per-Olov Käll.

Redaktionen kan nås genom följande personer, vardagar säkrast efter kl 20.00:

Jan-Olof Erlandsson 08-29 92 16, Tomy Gustafsson 08-761 15 25, Mats Miljand (ansv för recensionsavd.) 018-11 07 41

Förr och Nu, Box 9001, 126 09 Hägersten

Årsprenumeration (4 nr) 150:- – Stödprenumeration 250:- eller mer.

Medlemskap 150:- – Årsavgift 100:- • Postgiro 35 60 72-9 Bankgiro 324-1262

Självbyggeri som konsekvens av industrialiseringen

av Olle Volny

Den moderna byggteknologin ger i princip stora möjligheter att individuellt utforma sitt boende hävdar i denna artikel arkitekt Olle Volny. Men den principiellt möjliga friheten utnyttjas dåligt, bl a på grund av byggindustrins och byggnadssektorns särintressen.

Arkitekten Olle Volny behandlar i detta nummer av Förr och Nu ämnet självbyggeri, ett förhållningssätt som djupast berör förhållandet mellan staten och medborgaren. Med kunskap och förmåga att bygga sitt hus är man självständig och myndig. Olle Volny pekar också på det märkliga i att trots den pågående industrialiseringen med utveckling mot förenklad husbyggnadsteknik, så blir det allt färre som verkligen förmår att bygga sitt hus.

Sedan mitten av 60-talet har Sverige haft två statliga myndigheter med uppgift att administrera planerandet av det civila byggandet. De var nödvändiga då den "fysiska riksplaneringen" skulle genomföras, och blev två grundligt utskälda verk. De har ansetts vara förmödaraktiga, regelfamniska och "byråkratiska". Dessa båda myndigheter, bostadsstyrelsen och planverket, försvinner nu på 80-talet och ersätts av Plan- och bostadsverket. Det är en myndighet som surfar på tidsströmmen och ger ut blanka broschyrer med titlar som "DRÖMMEN OM ETT VERK". Där heter det att "VI arbetar för DITT boende

och DIN livsmiljö". Företrädare för verket framhåller att det ska vara ett kunskapsriktat verk, inte regelstyrt. En kunskapsnivå som är så ödmjuk att enligt generaldirektören "ett antal felbeslut kan vara ganska utvecklande". Det är nya tider nu. Med mjuka människor och mjuka åsikter. Men myndighetens domän är fortfarande landets största samlade förmögenhet, mark- och byggekaptal. Myndigheten skall arbeta med råd och debatt, med "information som strömmar", "spännande tankar som prövas" ... Av regelstyrda och "byråkratiska" myndigheter under offentlighetsprincipen har det blivit av skattemedel betald renodlad statlig propaganda. Svenska folket skall, vare sig det har bett om det eller inte, avlöna tjänstemän som inte producerar föreskrifter vilka folket valda ombud, riksdagsmännen, kan kontrollera, utan allmänna tyckanden. Som självfallet kommer att vara hårt politiskt styrda. Detta är inte en avbyråkratiering som medborgaren tjänar på, utan ett steg att göra maktutövning än mer undanskymd och försåtlig.

Kersti Berggren

Att människan själv bygger sitt hus är inget nytt i historien. I de stora folkkulturerna ingår den självbyggda arkitekturen som den mest omfattande kulturmanifestationen.

Det nya i historien är att de boende inte bygger sina hus själva trots att de tekniska möjligheterna till detta har blivit allt större just genom industrialiseringen. Det är ett kort historiskt skede där efter andra världskriget bostadskaserner spritt sig över kontinenter. Att på detta sätt omyn-

digförklara befolkningen som byggare och utlåna deras möjlighet att bevara sitt kunnande om byggandet, samtidigt som vi fått maskiner, komponenter och material som på alla sätt underlättar och förenklar byggnadsarbetet, är värt en diskussion. Det är en intressant utveckling av industrialiseringen, som väckte så stora förhoppningar om befrielse och självförverkligande. Det är inte bara ett uttryck för "historiens ironi", som Hegel formulerade det, utan främst ett uttryck för den eviga

Organiserat självbyggeri i Stockholm på 1930-talet.

rädslan för folket och oviljan att ge dem tillgång till vardagens produktionsmedel. De har på allt fler områden tagits ifrån dem och kommersialiserats och byråkratiserats, vilket har den förödande konsekvensen att kunskandet om vardagens produktion också försvinner. Människan blir allt mer bunden av de stora tekniska och politiska apparaternas befälsordning. Hon görs medvetet beroende av dem och blir "politisk tiggare" och svettande konsument av färdigvaror.

Orsaken till att det folkliga byggkunnandet systematiskt utplånats beror emellertid *inte* på att de tekniska möjligheterna som industrialiseringen givit blivit mindre för självbyggeri. De har tvärtom blivit större. Det är främst politiska och fackliga motiv som drivit fram en byggideologi, som inte bara utgår ifrån att människan är idiot utan också att hon skall hållas okunnig – även om det inte är nödvändigt. Det är en konsekvens av den kunskapsförstörelse (Kennntniszerstörung) som industrialiseringens arbetsdelning fört med sig. (1) Snart vet ingen boende ens hur man byter lampan i trappan, lagar packningen i vattenkranen eller byter elproppen. Det ingår i den allt dyrare servicen och den skall man hålla fingrarna borta ifrån. Boendet har blivit hotell och anstalt formade i statens arkitektur – inte de boendes.

Bostadspolitikerna i t ex Frankrike från 1800-talets senare hälft kan ses som ett medvetet disciplinerande av den bråkiga arbetarklassen. (2) I dag används ju bostadsbyggande som vidkoloniseringsav nya områden såsom i Israel. Byggfacket försvarar sig brutalt mot varje försök från arbetarklassen att genom självbygge tillgodogöra sig ett byggkunnande. Ett värnande som påminner om de medeltida

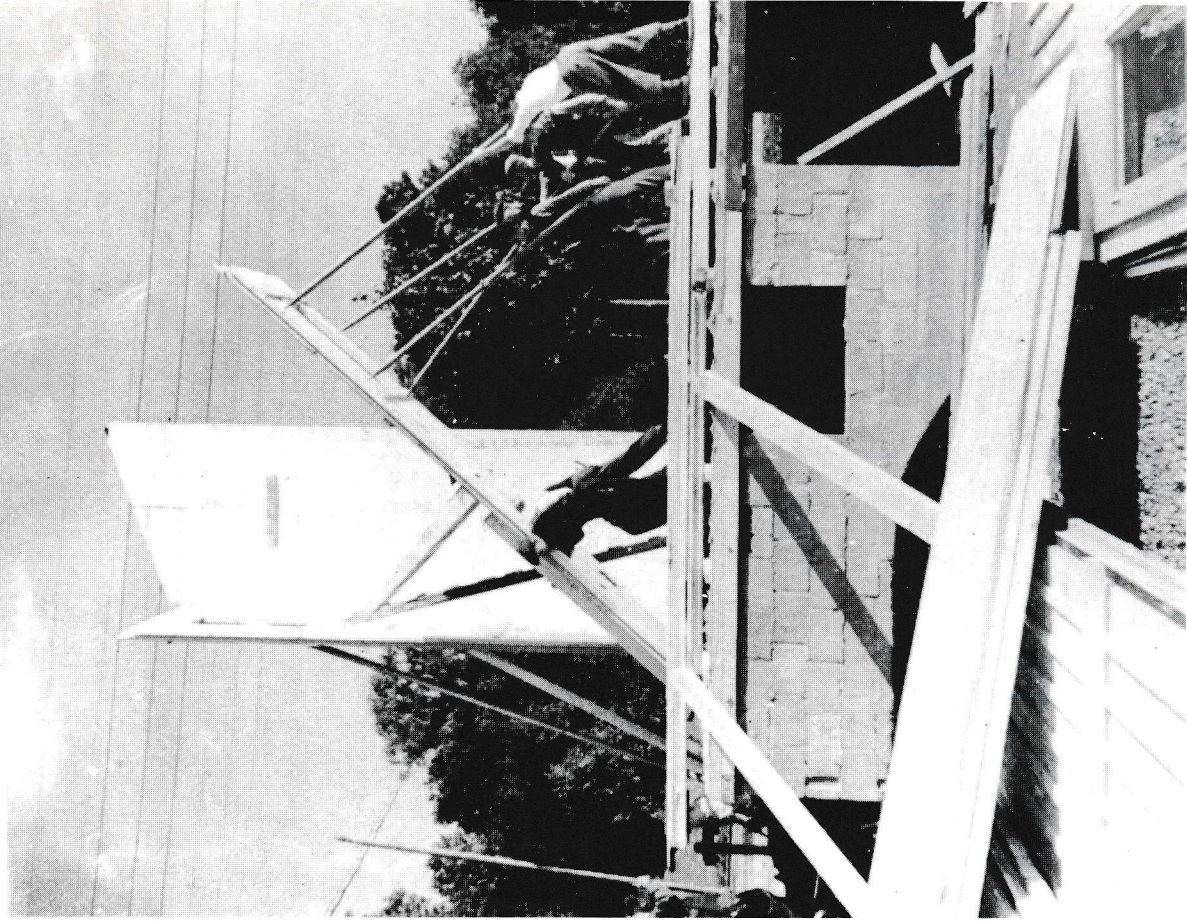
byggillenas mystifiering av stadsbyggnad. Det stora maskineriet, som byggs upp för att utan människors medverkan producera bostäder subventioneras kraftigt och kräver allt större del av budgetkakan för att denna indirekta beskattning av lönearbetet skall vara möjlig.

Samtidigt – och det är den allvarigaste konsekvensen – blir människorna berövade kunskandet om byggandet och möjligheten att ta del av arkitekturens försvinner och leverendast vidare i tidningarnas färgtryck. De har blivit urarva sitt gamla byggkunnande och institutionaliserats, omyniggförklarade och därmed osjälvständiga – vilket inte var syftet med industrialiseringen av byggandet.

Situationen blir än mer tragisk då det i och med industrialiseringen av byggandet utvecklats material, komponenter och maskiner som gjort byggnadsarbetet till ett montage- och tempoarbete. Allt fler arbetsmoment kan utföras av vilken amatör som helst. Rationaliseringen av byggnadsindustrin, som genomfördes under rekordåren och drivits långt i Sverige innebär ju att förenkla arbetet och utveckla komponenter och material, som kräver så liten arbetsinsats som möjligt.

Mot bakgrunden av att alla de stora folkkulturernas arkitektur – inte minst det nordiska träbyggandet – var och är självbyggd med enkla medel, så är det inte en teknisk fråga varför självbyggeriet försvunnit utan den gamla frågan aktualiseras om vem som äger tekniken och produktionsmedlen och för vilka syften de används.

I början på 20-talet förekom emellertid allvarliga försök att producera bostäder med självbestämmande och självbyggeri. Det största och principiellt intressantaste exemplet är Wien med sina "Siedlungen",

På fabrik färdigställda element monteras genom självbyggeri på 1930-talet.

som fortfarande finns i stort antal och fungerar väl. Den berömda österrikiska bostadspolitikern började med att radikala arbetare och hemvändande soldater efter första världskriget ockuperade mark för att bygga sina hus med egen kraft. Det var en bred rörelse som omfattade 50 000 människor under ledning av den från bayerska revolutionen kände Neurath och den lika kände arkitekten Adolf Loos, som ledde och konstruerade system för självbyggeri. Deras kamprop var "Selbsthilfe statt Staatshilfe" (självhjälp i stället för statshjälp). De ville inte bli "hyresslavar". Efter det att rörelsen kommunaliserats och slutligen förstatligats offrades självbyggeriet efter hårda diskussioner på statens altare. (3) Men fortfarande har Wien en politiskt aktiv kolonistugerörelse som inte är att leka med.

I Tyskland gick man mer organiserat till-

väga. Där skrevs en bostadslag om att självbyggeri skulle stödjas under nödåren på 20-talet. Denna lag skrevs även in i bostadspolitikens började med att radikala arbetare och hemvändande soldater efter första världskriget ockuperade mark för att bygga sina hus med egen kraft. Det var en bred rörelse som omfattade 50 000 människor under ledning av den från bayerska revolutionen kände Neurath och den lika kände arkitekten Adolf Loos, som ledde och konstruerade system för självbyggeri. Deras kamprop var "Selbsthilfe statt Staatshilfe" (självhjälp i stället för statshjälp). De ville inte bli "hyresslavar". Efter det att rörelsen kommunaliserats och slutligen förstatligats offrades självbyggeriet efter hårda diskussioner på statens altare. (3) Men fortfarande har Wien en politiskt aktiv kolonistugerörelse som inte är att leka med.

I Tyskland gick man mer organiserat till-

Självbyggt flerbamilshus i Berlin. Foto Ingrid Volny

gamla hus om genom självbyggeri i den nedgångna stadsdelen Berlin-Kreuzberg till ett värde av 300 miljoner med hjälp av statligt stöd. Det är resultatet av de gatustrider och husockupationer som utspelade sig där i början av 80-talet. Väl att märka är att dessa medel ställs direkt till självbyggarnas förfogande så att de kan välja arkitekt och själv göra upphandlingar och välja hur de skall planera inte bara bostaden utan också självbygget.

I den europeiska arkitekturhistorien om självbygget och industrialiseringen intar också Sverige en framskjuten ställning. (4) Det är inte bara IKEA som bygger på självbygget och hög industrialisering. 1927 startade fastighetsdirektör Dahlberg ett organiserat självbygget i Stockholm, som var ytterst utvecklat för sin tid och väckte stort intresse i Sovjet, England och USA. Stockholms stad ställde mark till förfogande och organiserade allt byggmaterial och utvecklade småstugor (därav namnet småstuga).

Självbyggarna var arbetare och lägre tjänstemän eftersom det fanns ett krav på att man inte skulle tjäna mer än en industriarbetare. 20% av självbyggarna är byggnadsarbetare och de om några vet varför de är självbyggare. Till de första områdena i Olovsund och Pungpinan anmälde sig 600 familjer. Till skilnad mot Wien och Tyskland har denna verksamhet fått fortsätta in i våra dagar. Det är detta som gjort den internationellt så intressant. Detta organiserade självbygget kan allt mer tillgodogöra sig industrialiseringens landvinningar. Det är möjligt att bygga sexvåningars flerbamilshus och utveckla en närmast obegränsad valfrihet.

I världens högst utvecklade land, när det gäller byggandet, står sig allt mer det organiserade självbygget som en möjlighet

för människor att få tillgång till de produktionsmetoder som är konsekvens av byggandets industrialisering. I Sverige finns de bästa tekniska möjligheterna men de sämsta politiska. Alla dessa självbyggare får ju dessutom ett gediget byggekunskande under de 7-9 månader de på fritiden bygger 100-180 kvadratmeters bostadsyta. De är alltså kunniga att bygga och kan därför lätt sköta hela förvaltningen av sina bostäder. Stockholms organiserade självbygget är också ett slående exempel på att industrialiseringen av byggandet kan genomföras så att det folkliga byggekunskandet inte utplånas utan istället befrämmas, varvid både byggandet och människors förhållande till det byggda utvecklas. Man förstår arkitekturen. Den skulle åter kunna blomma, vilket mer motsvarar de förväntningar generationer ställt på industrialiseringen och utvecklingen. Detta kommunalt organiserade självbygget, alltmer uppmärksammat bl a i Kina och på kontinenten, är så känt och hålls så känt i Sverige därför att det innehåller alltför mycket politisk dynamit.

Arkitekten ställs inför den helt nya uppgiften att göra arkitekturen tillgänglig och möjlig för folk att konkret ta del av. Det skulle kunna bli en utmaning som redan 20-talets arkitekter drömde om men som i dag är fullt möjlig. Det är inte enbart tekniska fördomar som hindrar utvecklingen. Det är främst politiska fördomar. Folk kan mer än vad många byråkrat och politiker orkar förstå – även om de i snygga själva är självbyggare i sommarstugan.

Många ser idag självbygget som ett romantiskt snidande med morakniv i en skogsbacke. Att vara sin egen arkitekt, byggare, finansier, inköpare, konstruktör etc är inte organiserat självbygget utan självlärd. Med självbygget i detta

sammanhang menas *organiserat självbyggeri*. D v s att, från planeringen till byggandet, allt systematiskt planeras för självbyggeri. Det är en betydligt mer avancerad planering och arkitektonisk utmaning än det konforma byggande som sker med totalentreprenader i storindustri och byggfackets intresse. I princip behöver självbyggarna i Stockholm idag endast skriva under ett papper, betala en mindre summa, och sedan börja bygga. Allt är planerat. Resten sköter Stockholms stad.

När det gäller "inkrämnet" i husen kan idag självbyggarna lyfta 30-40 000 konstant av de statliga medlen för att själva köpa komponenter och material i byggvaruhusen. Det tunga materialet kommer färdigt med långträdare direkt från fabriken på timmen när till byggsplatsen i de olika byggmomenten. Tungt jobb görs med maskiner. Det är med andra ord bara att spotta i händerna och bygga och det kan de flesta som får chansen. De som gjort det ångrar sig inte. Dessa självbyggda områden finns överallt i Stockholm och är kända för att folk trivs där. De har ju skapat dem själva. Och mångens självförtroende har stigit åtskilliga pinnhåll sedan arbetet är gjort. Man ser resultatet av sitt arbete och kan njuta av dess utförande. Det var jobbigt men inte svårt att bygga.

Under snart 15 år har jag som forskare och arkitekt arbetat med att arkitektoniskt utveckla det organiserade självbyggeriet utifrån industrialiserings villkor. Idén är att finna enkla komponenter, som det montagevänliga bondebyggandet eller fiskelägenas formspråk och inom ramen för detta utveckla inte främst färdiga modeller utan starta byggprocesser som tillåts att pågå under hela den tid människor bor i husen. (5) Ett processbyg-

gande i stället för ett slutligt totalitært byggande med slutna och färdiga lösningar, som vardagens praxis snart slår håll på. De boende skall dagligen kunna skraddarsy sitt boende utifrån sin sociala situation. Liksom inom folkkulturen skall byggandet vara ett redskap i vardagen. Detta påpekade redan William Morris på 1860-talet då industrialiseringen stod för dörren. Arkitekternas uppgift blir alltså inte att bygga monument för den "slutliga lösningen" utan att ge de boende en arkitektur som är ett redskap för dem att bemästra vardagen. Detta för att uppfylla drömmen om att skapa sig "ett hem på jorden" som den tyske filosofen Ernst Bloch formulerade sig. (6)

Med hänsyn till att industrialiseringen nu är inne i ett skede där själva lönearbetet och arbetarklassen ställs inför robotisering och datorisering blir det organiserade självbyggeriet än intressantare. "Avskedet från arbetarklassen" innebär ju att

Flerfamiljshus i Stockholm, självbyggt på 1920-talet. Foto Ingrid Volny

Marx' tes om den ökande fritiden skall ges sättningar. T ex att bygga sitt hus och alla möjlighet att syssla med det de tycker om i stället för tvångsmässigt lönearbete. Från nödvändighetens rike till frihetens. Det skulle kanske bli möjligt att använda den fria tiden till mer uppbyggliga sysslor visa sin kraft. Det har ju lyckats förr.

Organiserat självbygge på 1980-talet med bl a datorsågade komponenter för montage. Foto Ingrid Volny

Noter:

- 1) Jürgen Habermas: Theorie des kommunikativen Handelns. 2 Bd. F am M, 1981.
- 2) Sten Gromark: Den fängslade arkitekturen. Om den disciplinära boplatsens födelse i franskt 1800-tal. Uddevalla 1987.
- 3) Klaus Novy: Selbsthilfe als Reformbewegung. Der Kampf der Eienar Siedler nach dem 1. Weltkrieg. ARCH+55/1981
- 4) Olle Volny: Stockholms organiserade självbyggeri i ett internationellt perspektiv. KTH, Arkitektutur. Stockholm 1986.
- 5) Olle Volny: Processbygge genom eget arbete – det byggdas ofärdighet. Ett bidrag till att konkretisera arkitekturteori. Stockholm 1981.
- 6) Ernst Bloch: Das Prinzip Hoffnung. Aufbau-Verlag. Berlin 1959.

Nykvarnsboken eller När morfar blev "tjuv"

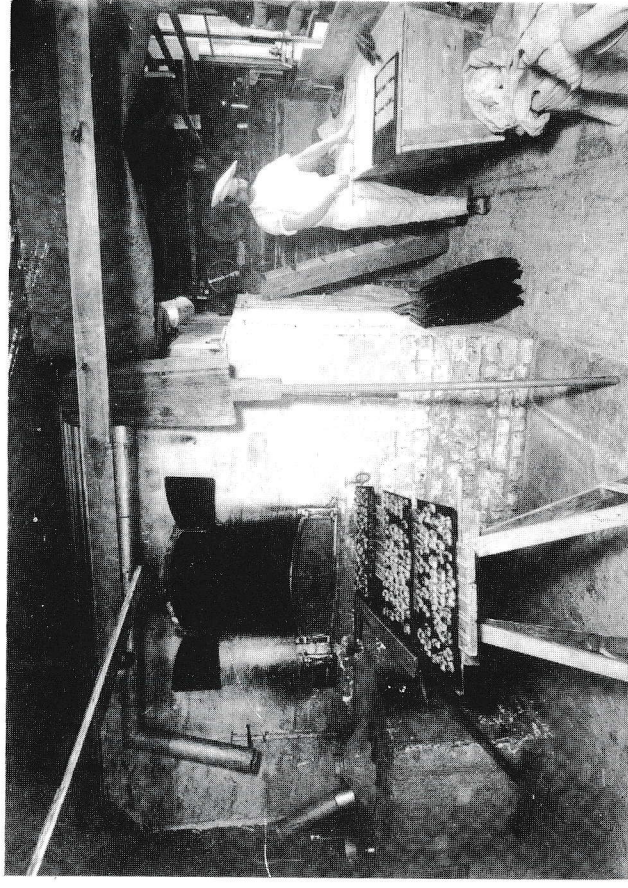
av Annika Nordin

Annika Nordin skriver om "Nykvarnsboken", som förvandlar hennes morfar till "tjuv". Det visar sig att det handlar om en godtycklig tolkning av ett mötesprotokoll. Hon lämnar frågan öppen om det är författaren till avsnittet om den kooperativa rörelsen i "Nykvarnsboken" som borde gå till historien som "brottsling", eller om det är morfar...

Vad gör man när arbetarrörelsen i ett grävdär-du-står forskarspadtag serverar morfar med namn och "brott" till historien? En 69 år gammal mjölsäck är monumentet som Kooperationen i Nykvarn plötsligt reser över sin förste bagare och sänder med en förhoppning om att den historiska ljuskäglan ska ha en 50-årig bränntid!

En februari dag 1987, får jag "Nykvarnsboken" i mina händer och därmed får jag också en tjuv till morfar. En stor oförklarad mjölsäck har grävits upp ur historien och vilar nu över hans minne. Morfar ligger tyst och död på kyrkogården, bredvid sin lika tysta hustru. Jag är "tjuvens" barnbarn och har aldrig hört talas om det. Inte heller "tjuvens" efterlevande barn vet någont. Det fanns en tid då någon kunnat berättat om mjölet. Det är möjligt att ord skulle stå mot ord. Men idag finns ingen som vet. De tillfrågade var barn eller tonåringar, de har aldrig hört något. Det enda man nu ska minnas är en oförklarad mjölsäck!

Det är en beskyllning jag först inte kan göra något åt. Vad gjorde du med mjölet,

Morfar Bagarmästare i arbete, omkring 1910.

gedigen hantverkare av den gamla stammen". Det står också att en "rik blomstergård" nedlades vid graven, och bland kransarna "märktes sådana från Nykvarns konsumtionsförening".

Upptäckten av klippet blir en vändpunkt. För 37 år sedan mindes man morfar som en glad, öppenhjärtig och som en gedigen hantverkare. Idag är han reducerad till "tjuv". Nu segrar min nyfikenhet och mitt eget behov av klarhet. Jag börjar också forska i arbetarrörelsehistoria. På KFs arkiv går jag igenom de mikrofilmade protokollen från Nykvarns konsumtionsförening.

"Brottet"!

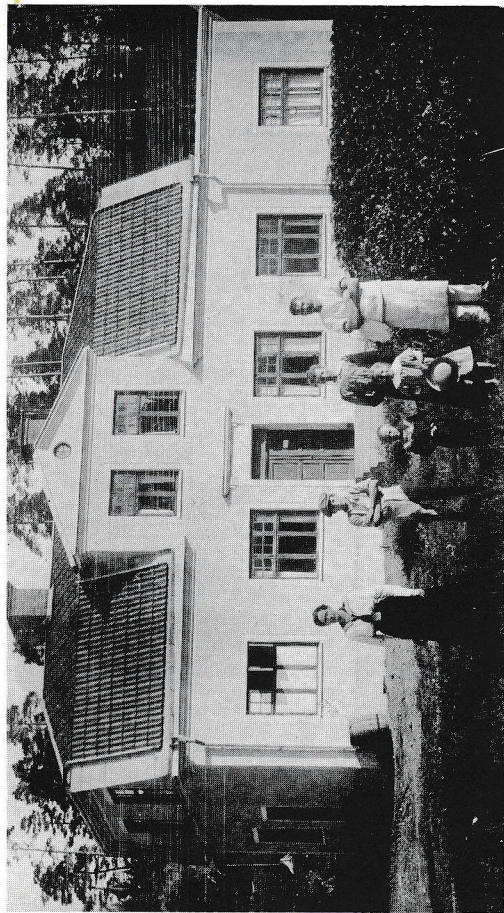
Vilket är då morfar "tjuvens" brott, enligt Nykvarnsboken?

"Den 5 juni 1919 har bagare (namngiven morfar) blivit uppsagd, då det visat

sig ha uppstått en brist på 130 kg vetemjöl under en veckas tid. På grund därav innehölls lön för fru (namngiven mormor), som arbetar som städerska." Så skriver Knut Engström i kapitlet om den kooperativa rörelsen.

Texten framstår som citat eller referat från styrelsemötesprotokollet denna dag. Men det står inte så här i protokollet! Detta är Engströms tolkning av olika uppgifter. En tolkning, som påstår att morfar fått sparken för att han försnillat mjöl. Indirekt stämplas han som tjuv!

Styrelsemötesprotokollet den 5 juni 1919 rubriceras "Ang. städningssättning", inledningsvis diskuteras städningssättning till fru Bagare. Hon har ersatts för tidigare utförd städning. Nu enas styrelsen om att senare städningsarbete också ska ersättas. Men det finns ett problem! De av herr Bagare upprättade inventeringslis-

Morfar Bagarmästare i arbete (t.h.) med fru och barn framför kooperationsens mejeri och bageri i Nykvarn omkring 1916. Bageriet låg i byggnadens högra del.

toma över befintligt mjöllager i bageriet visar nämligen en brist vid sista uppgiften. Ordagrant står i protokollet, att då bagaren "...ej kan lämna en nöjaktig förklaring på hur denna brist kunnat uppkomma på endast en vecka beslöt styrelsen att ej utbetala någon städningssättning så länge som den ej fått klarhet om hur denna mjölbrist kunnat uppstå."

Detta är ett korrekt återgivet referat och citat ur protokollet den 5 juni. Där står *ingenting alls om att herr Bagare har blivit uppsagd!*

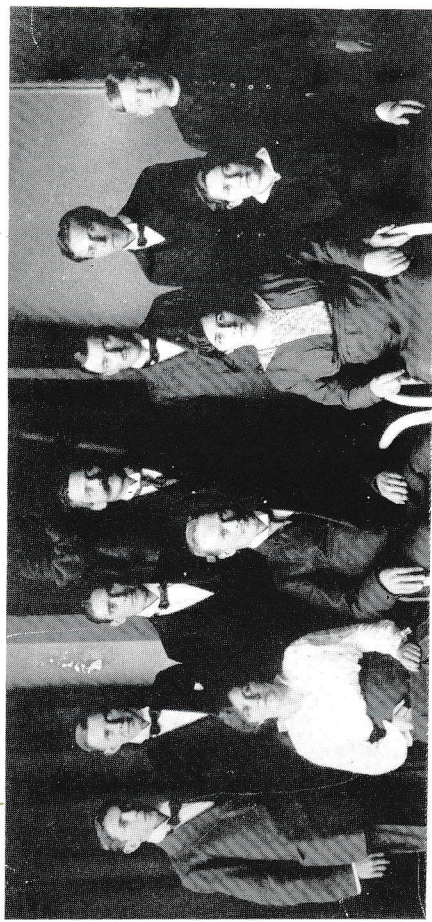
Styrelsen anser sig inte ha fått en "nöjaktig förklaring". Detta är ett värdeomdöme, en åsikt, ett beslut från styrelsens sida. Kanske anser herr Bagare att han gett en nöjaktig förklaring. Eller kanske har bagaren av olika skäl inte gett någon förklaring alls. Han kanske inte vill, han kanske inte vet, han kanske känner sig orättvist anklagad. I bageriet rör sig många människor. Här står ord mot ord. Vem ska vi tro på? Vem ska vi fråga idag? Styrelsen beslutar att inte betala ut fru Baga-

res lön, förrän man fått klarhet i hur mjölbristen kunnat uppstå. Hur stor den innesående lönen var eller vad mjölet värderas till framgår inte. Det står inte heller något om att polisanmäla morfar. Huruvida man hade rätt att behålla hustruns lön för outredd mjölbrist vet inte jag. Om morfar någonsin får sina pengar eller om mjölbristen någonsin får sin förklaring vet jag inte heller. *Aldrig mer* står en rad om detta ämne i Nykvarns konsumtionsförenings styrelsemötesprotokoll!

Min bedömning är att ord står mot ord om vart mjölet tagit vägen, och att morfar indirekt får betala bristen. Därefter anses tydligen saken utagerad.

Uppsagd?

Styrelsemötet 5 juni är alltså rubricerat med "städningssättning". Om Engströms historietolkning varit korrekt borde det väl rubricerats med "uppsägning" eller liknande. Men det finns inte ett ord om uppsägning i detta mötesprotokoll. Varifrån får Engström då uppsägningen?

Personalen i Nykvarns Konsumtionsförening omkring 1915. Morfar Bagarmästare är fjärde man i bakre raden. Foto: Sorbons ateljé, Södertälje.

Verkligheten är sammansatt, intrikat och besvärlig. När jag långsamt rullar mikrofilmen med protokoll ser jag att *morfar själv sagt upp sig redan före den 5 juni*. När det skett och varför är inte fört till protokollet. Men den 15 maj behandlar styrelsen uppsägningen, därför att herr Bagare vill återta den. Styrelsen beslutar dock att den ska stå fast. Man har redan annonserat och fått svar från andra bagare och tycker sig i övrigt inte vara helt nöjd med morfar.

Följande framgår av protokollen från styrelsens möten: bagaren har sagt upp sig, ändrat sig och vill stanna, vilket styrelsen inte vill. Senare finner man en mjölbrist. Styrelsen anser sig inte få en "nöjaktig förklaring" till den och behåller fru Bagares inarbetade städlön.

Ingenstans sägs explicit eller indirekt att mjölbristen har något samband med att morfar slutar på Konsums bageri. Kanske hade morfar inte alls behövt sluta, trots mjölbristen, om han inte redan sagt upp sig? Kanske hade styrelsen nöjt sig med att herr Bagare ersatt förlusten? Jag vet inte. Men jag vet heller ingen annan som

säkert kan veta. Där Engström så lätt och snabbt tolkar morfar som avskedad pga mjölbrist och indirekt därmed dömer honom till tjuv, ser jag ett mycket mer komplicerat skeende. Men det kanske är en fråga om vem man är, vad man är ute efter och hur hastigt man rullar sig genom mikrofilmen. Engström rullar så snabbt att han också vänder på kronologin i historien!

Året är 1919, första världskriget har just tagit slut, det är kristid och spanska sjukan härjar. Om detta kan man läsa i Nykvarns boken i kapitlet om fackföreningsrörelsen, där författaren t ex berättar om den offentliga hemligheten att många arbetare "hämtade" ved om nätterna från vedkommissionens lager. Inte därför att de var särskilt oärliga utan pga av "...omöjligheten att köpa den ved, som oundgängligen behövdes". Författaren berättar också om spanskan, om följdsjukdomar som tillstötte därför att många var undernärda, och helt enkelt inte hade pengar till mat. Hösten 1918 var morfar så svårt sjuk i spanskan att inte ens doktorn trodde att hon skulle överleva. Men det gjorde hon

och tydligt städade hon ibland i bageriet, troligen våren 1919. Det var svåra tider och vem skulle inte ha "hämtat" lite mjöl om det var möjligt, säkert inte bara bagarna.

Ju fler gånger jag rullar filmen fram och tillbaks kan jag tänka mig olika förklaringar till skeendena. I januari får morfar löneförhöjning. Mellan januari och 15 maj säger han upp sig. När och varför berättar inte protokollet. När veckan med den uppkomna mjölbristen infaller framgår inte heller. Ibland får man veta ytterligt fina detaljer och ibland glappar det tomt i protokollet. Var morfar missnöjd med lönen och sa upp sig? Knappast. Men varför står det inget om motiven till uppsägningen? Året innan har föreståndaren fått styrelsens tillåtelse att självständigt anställa och avskeda personal. Kanske vet bara föreståndaren varför? Kanske kom inte bagaren och föreståndaren bra överens? Kanske säger morfar upp sig obetänksamt eller med goda skäl? Uppenbarligen ändrar han sig, ångrar sig eller inser att tiderna är svåra och han har en familj att försörja. Kanske struntar han i vart mjölet tar vägen när han inte får sitt arbete tillbaks utan måste sluta? Kanske försnillar han, lånar, "hämtar", säljer eller tar undan lite mjöl? Kanske gör han det i vredesmod, kanske känner han sig förfördelad, kanske gör han det i panik när han inser att han mist sin försörjning? Kanske tar han det som "startmjöl" för att klara sig och familjen i fortsättningen? Kanske har han ansvar för mjölet, men kanske har han ingen del i och ingen kunskap om den uppkomna mjölbristen? Jag vet inte. Men det är sånt jag sitter och funderar över, medan jag rullar mig genom protokollet och historien.

Hur gick det sedan?

Hur det gick för morfar "tjuven" och hur det gick för Konsums bageri under de närmast följande åren berättar inte Engström. Men det ska jag göra nu. För det finns en mycket intressant fortsättning.

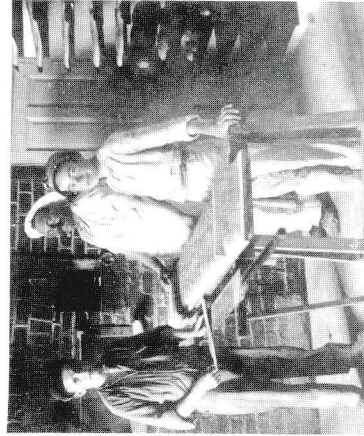
Morfar öppnade ett litet eget bageri för att försörja familjen, det gick väl runt sisådär. Protokollet berättar att Konsums bageri inte går så bra. Hösten 1924 konstateras att bageriet är den gren av rörelsen, som tycks bära sig sämst och att "... ej några utsikter för framtiden tycks visa sig."

En kommitté bildas, som ska komma med förslag för bageriets framtid. I januari 1925 berättar protokollet att nuvarande bagaren sagt upp sig för en förmånligare anställning. Kommittén, som utrett bageriets framtid, föreslår att det ska utrenderas. Styrelsen godkänner förslaget, men avvaktar med beslut. Samtidigt har uppenbarligen bagarijätten utannonserats, för styrelsen har två ansökningar att ta ställning till. Den ena avslås, då sökande har för lite praktik i yrket. Uppenbarligen har kommittén för bageriets framtid redan tagit ställning till ansökningarna, för i protokollet står: "På förslag av kommittén beslutade styrelsen antaga bagare (nämnen) från och med 15 feb....". Vem den nyanställda bagaren är? Jo, det är morfar!

Så förenas morfars och kooperativens öden igen! Det är nu nästan sex år sedan morfar sa upp sig och mjölbristen fördes till protokollet. Men om detta förtäljer protokollet från januari 1925 intet. Ingen diskussion finns återgiven, eller reservationer eller tveksamheter. Nej, inte ett ord om att det är den oförklarade mjölsäckens bagare. Protokollet tiger, där man kunde förvänta sig annorlunda. Här står bara ett lakoniskt meddelande om när bagaren är

anställd, vilka villkor, lön, fria förmåner, som framtidskommittén ska komma överens med bagaren om. Men inget om moraliska skrapor som ska framföras.

Kanske är 1925 års styrelse okunnig om det som hände för sex år sedan? Ingalunda! Föreningens ordförande vet. Han vet troligen allt som är värt att veta om Nykvarns arbetarrörelse vid denna tid. Det är nämligen ingen mindre än Carl Hagström. En man som av Nykvarns-

Morfar Bagarmästare tillbaka i kooperativens bageri i Nykvarn, omkring 1927.

boken att döma bar en stor del av arbetarrörelsen på sina axlar. Det är samma Carl Hagström, som är ordförande när morfar 1915 anställs till det nyöppnade bageriet.

Det är samma Carl Hagström, som är extra inkallad till sammanträdet om mjölbristen 1919. Det är samma Carl Hagström, som är sammankallande i kommittén som utreder bageriets framtid. Kommittén, som föreslår styrelsen att anställa morfar. Nej, inte är det några olästa protokoll eller bortglömd historia som gör att morfar nu återigen får jobbet som Konsums bagare.

Vid denna tid vandrade historien fortfarande omkring i människogestalt. Det är bara Engström som helt tycks ha "glömt" denna del av historien.

Varför fick morfar jobbet igen? Kanske

hade mjölbristen förklarats, under de sex gångna åren? Kanske ansågs saken utagerad i och med att man behöll mormors lön? Kanske tyckte kooperativerna att de varit onödigt hårda när de inte lät morfar återta sin uppsägning för sex år sedan? Kanske ville de nu visa sig från en annan sida? Detta är frågor och funderingar som sannolikt förblir obesvarade. Men kanske fanns det andra och krassare motiv?

Kooperationens bageri gick dåligt. INykvarn fanns också morfars bageri. Av två konkurrerande bagerier kunde det nu bli ett. Anställandet av morfar skulle bokstavligen kunna bli en lönsam affär. Det var kommittén för utredning av bageriets framtid, som föreslog att morfar skulle anställas. Protokollet från början av februari 1925, ca 14 dagar efter beslutet att anställa morfar, berättar att "Styrelsen beslutade på förslag av bagerikommittén, att tillsviðare uppskjuta förslaget om utrendering av bageriet." Kommittén ansåg därefter att den fullgjort sin uppgift och upplöste sig. Man hade anställt en ny bagare och samtidigt stängt en konkurrent. Det fanns goda skäl att vänta med utrendering och se tiden an.

Men bageriet tycks fortsätta att vara något av kooperativens sorgebarn. 1927 går det med vinst, men 1931 är omsättningen på nedgång. Ytterligare en bagare anställs, men 1935 går bageriet så dåligt att styrelsen återigen planerar uthyrning eller omläggning av brödförsäljningen eller som det heter i protokollet, undersöka om "billigare arbetskraft skulle kunna användas". Morfar erbjuds förtidspension. Den sista mars 1935 slutar morfar bagarmästaren vid kooperativens bageri för att lönsamheten ska kunna upprätthållas genom billigare arbetskraft. Den enes bröd, den andres död, eller tvärtom.

I december 1915 anställdes morfar vid kooperationens nyöppnade bageri. Någon gång på senvåren 1919 slutade han. I februari 1925 börjar han återigen arbeta där. Han fortsätter med det fram till sin förtidspensionering vid 62 års ålder 1935. Såvitt jag kan se är han en av de längst anställda under denna period. I ungefär 14 år bakade han bröd, bullar och skorpar åt kooperationen. Men detta förmåler inte Nykvarnsboken!

Förtalsbrott?

Det enda dagens kooperatörer tycker är värt att minnas av honom och föra vidare till historien, är en "icke nöjaktigt förklarad mjölsäck" i kombination med ett felaktigt påstående om uppsägning.

Om det är Engström, som borde gå till historien, som "brottsling" eller om det är morfar, är upp till var och en att avgöra. Men jag tycker att krönikören befinner sig i farlig närhet av Tryckfrihetsförordningens 7 kap, 4 paragraf, punkt 9 som gäller förtal: varigenom "...någon utpekar annan såsom brottslig eller klandervärd...", eller lämnar uppgift ägnad att "...utsätta denne för andras missaktning,...". Jag tycker avgjort att han kliver över gränserna för vad som stipuleras under punkt 10, gällande förtal av avliden "...är sårande för de efterlevande eller eljest kan anses kränka den frid, som bör tillkomma den avlidne;". Men dömd själva!

Jag vill inte evigt se morfar fjättrad vid mjölsäcken och mormor på knä skurande skulden långt in i döden och arbetarhistorien. "Nykvarn – samhället som Gud hade glömt. Sedan kom folkrörelserna och gjorde Nykvarn bättre och trivsammare." Så står det på försättsbladet till Nykvarnsboken. Sedan kom krönikörens och meddan några stiger mot ljust virvlar andra

neråt i ett nyfunnet moln av mjöl. Gud lär kunna förlåta, juridiken preskribera men kooperationens krönikör minns som han vill och det tryckta ordet bär dammet långt.

Genom ljust som faller över de mikrofilmade protokollen har jag kikar in i mormors för mig okända liv. Min ambition har varit att om möjligt lyfta mjölsäcken från morfar och resa mormor från att skura på skulden. Att försöka förstå och förklara det skedda, att förena "forskarfakta" med morfarsbilder, att lyfta ner två människor från historiens skampåle och föra dem tillbaka till mänskligheten.

Det finns alltid orent eller grumlat mjöl kring människor. Men det är sällan allt. Det är oftast lite av varje. När människor lyfts ut till den offentliga historien bör de ha rätt till något av båda delarna. Jag är barnbarnet som inte kan försona mig med att en oförklarad mjölsäck ska stå som det enda minnet av en människa. I Engströms kapitel om kooperationen finns andra människor lika namngivna, utpekade och reducerade i mänsklig gestalt. Jag har skrivit artikeln för dem också.

Till Knut Engström och andra uppgrävare och nertekare av folkets historia vill jag säga: Var lite varsamma med folket. Folket var inte mer än människor de heller. Men de var och är människor, varken mer eller mindre. En människa är alltid mer än ett protokollsutdrag och får inte reduceras enbart till detta – korrekt eller felaktigt citerat. Kom ihåg att de döda inte kan försvara sig eller förklara sig. Det är utelämnade till oss.

Gräv där du står, men värdera noggrant den mylla du gräver ur. Stig mot ljust, men förtrampa inte någon på vägen. Historien är intressant nog ändå!

Ett tänkande vassrör

Novell av Evgenij Popov – illustrationer: Ulla Wennberg

Själv är jag milis. Jag var milis, jag är milis och jag förblir milis, tills jag dör eller tills kommunismen är här och min tjänst inte längre behövs.

Fast jag tvivlar på att den nånsin blir överflödig. Ordningen måste alltid upprätthållas och det kommer alltid att finnas fridstörare. Tänk om nån plötsligt rycker upp en blomma ur en kommunistisk plantering? Det var förresten inget lyckat exempel, men jag kan inte komma på något bättre, för jag kan inte föreställa mig vilka brott som kan förekomma under kommunismen.

Ni kanske drar slutsatsen att jag inte tror på kommunismen. Där har ni fel: det skulle vara mycket dumt av mig att inte tro på kommunismen. Men ibland tycker jag att det är svårt att föreställa sig hur allt kommer att bli: till exempel med brott. Men jag tror inte den väntar runt hörnet, den ljusa framtid, som så många ljushuvuden har fött och dött för.

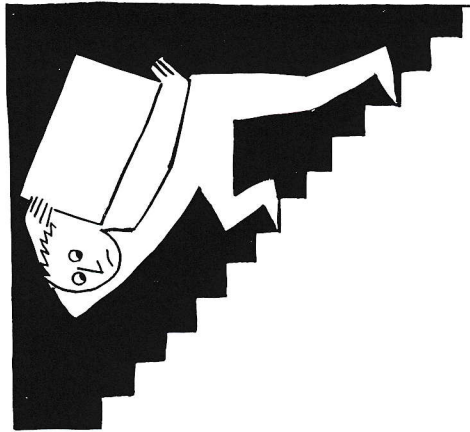
Jag är alltså milis. En del gillar det,

andra inte. Men jag gör ett bra jobb. Nu kanske nån hänskrattar, men jag upprepar bestämt: "Jag gör ett bra jobb". Om jag kör nån alkis i min sidovagn, så gör jag ett bra jobb. Ni kan skratta åt mig, att jag gör ett bra jobb när jag kör honom. Men varför kör ni honom inte själva utan låter honom ligga inför allas åsyn, blöt och nerspydd, och ge ifrån sig ocensurerade förbannelser? Vad?

Eller ni kanske tar illa upp om jag vridit om armen på nån huligan. För att jag tagit i så det knakar. Men om han dessförinnan har viftat med en finsk kniv och skrikit att han ska skära tarmarna ur mig? Tror ni inte att jag behöver mina tarmar, tror ni kanske jag klarar mig utan dem? Lägg av. Klagar ni ger jag svar på tal. Nog talar om mitt yrke, det är inte det saken gäller. Utan det handlar om hur jag fick en ny lägenhet och vad som hände sen.

Överhuvudtaget har jag ingen lust att älta det här. Jag blir fortfarande flyförbannad, särskilt när jag minns hur dom sa:

Evgenij Popov (f 1946) är geolog till yrket. Av och till trycktes hans noveller fram till 1979, då han på grund av sin medverkan i en samizdat-skrift, "Metropol", blev svartlistad. Svenska PEN-klubben upptog honom som associerad medlem. Först helt nyligen har han i den officiella tidskriften "Junost" tagits till nåder och fått en kort berättelse tryckt.

– "Låt oss lösa det här som gentlemän". Plötsligt var dom engelsmän. Och skulle lära mig, som alltid brukar vara gentlemän. Men låt gå. Jag ska berättas.

Det började för två år sen. Min chef sa plötsligt att jag inte skulle få någon lägenhet. Jag blev mycket upprörd och sa att jag arbetat där sju år och hela tiden hade man viftat bort mina behov. Chefen svarade:

– Hör nu, höj inte rösten, kamrat Gorobets! Du har liten familj...

– Hur då liten? skrek jag. Min fru Ludmilla väntar barn, och det är sjunde året nu som vi bor inneboende på landet. Det tar mig en timme och åtta minuter att ta mig till jobbet med landsvägsbuss!

– Men handlingarna visar, att det privatägda hus ni bor i tillhör din mor. Hur hänger det ihop, Gorobets?

Har ni sett huset? Då skulle ni veta att det är ett förfallet skul. Och tror ni inte att min mamma på sin ålders höst vill bo i en modern lägenhet? Kom ut till mig, ska ni få se.

Det kom inte på fråga. Vi ger dig ingen ny lägenhet, sa de, för dina papper är i en hopplös röra. Och vi har ingen lust att komma ut till dig, det har vi inte tid till. Jag propssade inte heller på att dom skulle komma, för jag måste medge, min mammas hus är inte illa för en gammal gumma, och det ligger inte direkt på landet. Men det tar faktiskt en timme och åtta minuter till jobbet. Och det var det saken gällde.

Ni kanske undrar varför jag flyttade till stan, och inte stannade på landet? På det kan jag svara, att ni kan komma till mig och jag ska ge er ett brev till mamma, och hon kommer att inkvartera er gratis till kommunismen och ännu längre, så kan ni fröjda er åt naturen och lukta på koskiten. Jag tänker leva där jag vill, inte där ni vill.

Men på det hela taget tycker jag om min Ludmilla. Hon lyder mig alltid. Visst är hon huvudet längre än mig, men det har vi inte haft ont av. Det ska jag säga er.

Alltså. För två år sen sa min chef att jag inte skulle få någon ny lägenhet utan jag skulle få en gammal, som skulle bli ledig efter två ingenjörer som fått en ny.

Jag gick naturligtvis genast till ingenjörema på adressen jag fått.

Det var på morgonen och dom blev båda mycket förvånade att jag dök upp, fast det var inget konstigt med det: det var bara en människa som vill se till att han inte blev lurad.

Till att börja med tyckte jag att båda två var ganska misstänkta. Den ene låg till sängs, trots att det var sent på morgonen, och han var inte alls på väg till arbetet. Och vad värre var, den andre stod och kokade mannagrynsgröt på en elplatta.

Mycket konstigt har jag sett, men att en frisk karl slevlar i sig mannagrynsgröt på morgonen, det måste jag erkänna, det hade jag inte sett förut.

Förklaringen var ganska enkel. Den som jag väckt i sängen visade sig ha en ledig dag och behövde inte stiga upp. Och han som kokade mannagrynsgröt lagade frukost åt sin mamma, som jag i brådska inte lagt märke till.

På en taburet satt en sån där liten grå gumma, såna märker man knappt. Hon såg ganska snäll ut, men väckte också hon en misstanke hos mig, fast av en helt annan anledning.

Tänk om hennes arbetshästar flyttar och lämnar gumman ensam? Då har dom skurkarna två lägenheter, en gammal och en ny, och Gorobets får vänta igen.

– Ni har alltså bestämt er för att flytta ifrån mamma nu, liksom skämtade jag.

– Varför det? frågade arbetsmästen som jag.

kokat gröt. Dom håller på att bygga vårat hus och vi flyttar allihop.

– Ni tror väl inte att Evgenij, den skurken, skulle klara sig utan mig? hördes det från gumman.

– Hör nu! Ska jag hitta någon gammal gubbstutt som vill fria åt dig, vad? svara de skurken och tog av gröten från plattan.

– Vill ni verkligen kasta ut er mor i så framskriden ålder? sa jag med darr på röst.

Det är han inte kapabel till, svarade den andre ingenjören, och reste sig från sängen. Det enda han är bra på är att släpa hem brudar.

– Jag tänker köpa mig något gift, meddelade gumman. Då förstod jag med mitt naturliga skarpsinne, att medborgarna skämtade.

Jag understödde ögonblickligen skämtet, och ingenjörerna reste sig: den ene för att mata sin mamma, och den andre för att koka korv, som han sen bjöd mig att dela.

Jag åt korven, såg mig försiktigt om i lägenheten, och fantiserade om hur jag och Ludmilla skulle möblera. Jag var ledsen över att det inte fanns något varmvatten. Annars var lägenheten inte så illa, den hade element och kallvatten. Det går väl an, tänkte jag, första gången. Sen får vi se.

Jag gillade ingenjörerna. Det var bra grabbar. Även om dom var ena riktiga gynnare gick jag dit varje dag. Men plötsligt dök det upp en orosstiftare, som tutade i dom nåt, smusslade med pengar och farväl Gorobets' ljuva hem.

Dom hade det ganska knapert. Om man kom dit på morgonen kokade dom potatis eller korv. När jag frågade svarade dom:

– Vi blev färdiga på institutet för ett år sen, och har inte kommit oss upp än.

– Och du Sergej, sover du igen? frågade jag.

- Jag har ledigt.
- Jag tycker du har mycket ledigt.
- Sergej blev irriterad.
- Jag har så mycket ledigt som jag behöver.

- Nå, nå, jag säger ingenting.
Men jag tänkte för mig själv att det var klart att han var en vanlig läting.
Men nu kom jag bort från ämnet igen.
Det var nåt annat jag skulle säga.

Dom skulle få en ny lägenhet, men den var inte klar än. Vi gick tillsammans för att titta på nybygget, som dom redan fått en anvisning till. Men på bygget var dom kinkiga, det var inte det huset, utan ett annat. Igen blev jag orolig att dom unga tekniker-na skulle lura mig. Av och till tog jag upp ämnet. Jag var frank med dom.

- Ni lämnar alltså på inga villkor mamma kvar?

Sergej blev arg:

- Du ser ju själv att hon är sjuk, hur ska jag kunna lämna henne?
- Jag tänker, försöker förstå, svarade jag sen jag lugnat mig.
- Ett tänkande vassrör, sa Sergej. På ögonen liknade han lite en turk.

- Varför vass? frågade jag, men bara en gång. Och Sergej förklarade det med nån smörja av religiöst innehåll.

- Är du kanske baptist? sa jag rätt ut för att hålla i gång samtalet.

- Nej, jag är ortodox, skämtade Sergej. Båda ingenjörerna var stora skämtare.

Men dom flyttade i alla fall. Deras hus blev klart. Dom flyttade och tog med sig mamman. Jag frågade, hur kan ni släpa med er mamma upp på femte våningen? Ni hade ju bett om en lägenhet på andra våningen. Hur ska hon nu kunna gå ut och gå?

Gumman svarade:

- Äsch, mig spelar det ingen roll. Andra

eller femte. Jag kan ändå inte gå. Jag sätter mig på balkongen, där får jag det bra. Sen kommer inte flugorna upp på femte våningen.

Jag var hemskt avundsjuk, men höll masken för jag visste att förr eller senare skulle jag få en liknande lägenhet.

Kort sagt, dom började flytta. Vi kom överens om att så snart dom flyttat skulle en av dom genast komma tillbaka och ge mig nyckeln.

Och en av dom kom också, gav mig nyckeln och inbjöd mig till inflyttningsfesten.

Jag skickade Ludmilla efter en flaska vodka, själv stannade jag en av milisens bilar och beordrade chauffören att köra oss.

Det gjorde han också och ingenjören gapade av förvåning:

- Varför i hela fridens dar kör han dig gratis?
- Det bara är så, svarade jag, såg på ingenjören och förstod att han, även om han var en klok karl, aldrig skulle förstå det jag förstod.

Vi festade om rejält. Den ene ingenjören spelade dragspel. I en emaljkastrull kokade dom ett grishuvud och potatis. Det smakade ganska bra. Dom skar upp små bitar och serverade med lök. Gott.

Den andre ingenjören dansade med min Ludmilla, tryckte henne rätt ordentligt, men jag sa inget, för jag litat hundraprocentigt på min Ludmilla. Desto mer som hon är en toka när det gäller sånt där, hon har inte sett mycket av världen. Hon begriper ingenting av det där. Med mig begriper hon det, men inte med nån annan. Allting hade varit perfekt om det inte inträffat två olyckor.

Den ena hade med grishuvudet att göra.

Dom hade skurit av köttet, men benen och

själva käken var kvar.

Nu hade jag blivit ganska dragen, så jag vill inte skylla på nån annan. Till exempel gick det så långt att jag erbjöd Sergej nycklarna till deras gamla lägenhet och skrek att jag skulle åka hem till mamma för att leva i friska luften. Sergej ville själv ut i friska luften och skrek att vi alla måste återvända ut i friska luften. Den boven! Men nu gällde det inte det. Saken var den att jag blivit ganska rund om fötterna. När Ludmilla skulle släpa hem mig, så slet jag mig från henne, ville stå på egna ben och gick före henne. Just då kastade nån ut en griskäke från balkongen på femte våningen, och den landade på mitt huvud.

Det är tur att jag har en kraftig skalle. Och det är tur att jag är hårdad, käken bara studsade bort från mig, jag fick en bula, rasade ihop på trottoaren och var helt borta en stund.

Det var inte bara käkens fel, det är jag övertygad om. Jag är också övertygad om att dom inte kastade den med avsikt. Såna grabbar var dom inte, att dom skulle kunna kasta en käke på en levande människa. Det var bra grabbar. Dom hade kunnat träka mig, men det gjorde dom inte.

Jag reste mig upp och Ludmilla ledde mig. Men när vi hade kommit fram fick jag

till min fasa se att medan jag hade rumlat om hade främmande människor helt fräckt slagit in dörren och tagit min älskade lägenhet i besittning.

Det vill säga, sen framkom det att det var en familj med många barn som först bara kommit för att titta, kolla läget.

När kusten var klar släpade dom dit hela sitt bohag och alla barmen och slog in dörren.

Jag fick skrika mig hes. Ända till morgonen bankade jag på dörren och väjade till deras samvete. Jag medger att jag till och med använde o censurerade uttryck. Men tänk er in i mitt ställe: här hade jag skaffat mig en fet munsbit, och så snor nån skurk den mitt framför ögonen på mig.

Det blev rättegång så klart. Jag hade ju en anvisning på lägenheten. Åklagaren, ordföranden, hela rätten var på min sida, så dom kunde inte komma undan.

Jag vände mig till grabbarna för att dom skulle vittna om att dom lämnat några tillhörigheter i lägenheten. Jag skulle till exempel säga:

- Hade ni tagit med er alla saker därifrån?

- En gammal kavaj låg och skräpade i källaren.

- En kostym?

- En kavaj.

- Men var det inte något annat, var bussig nu.

- Hur ska jag kunna säga att det var en kostym om det var en kavaj.

Så talade jag med honom, den där intellektuelle. Han skulle vara intellektuell, och rörde inte en min fast dom snott en två rummare.

Kort sagt, åklagaren dundrade och rät-ten dömde, men dom erkände ingenting.

Dom satte ut barnen och slog en försvars- ring kring lägenheten. Jag ville också slå

in deras dörr, men dom var många, och såg alltid till att nån höll sig hemma. Jag och Ludmilla måste varje dag till arbetet, och vem tror ni ville hjälpa oss att slåss?

Jag gick till chefen. Årligt talat hade jag aldrig trasslat till det så för mig tidigare, jag har till och med fått en klocka för pålitlighet i tjänsten. Men här stod jag och tårarna rann.

Chefen, det måste man i rättvisans namn medge, visade sig vara rättvis och gick mig till mötes.

– Nåväl, låt den där fräcke fan bo kvar. Vi ger dig en nybyggd lägenhet i Akademogorodok.

Dom orden fick tårarna i mina ögon att torka, men så började dom rinna igen. Den här gången av glädje.

Om jag ska vara ärlig, så hade jag ingen särskild anledning att gråta av glädje, för akademogorodok ligger inte en timme och åtta minuter från stan utan en och en halv timme. Exakt.

Men min fru blev glad. Frisk luft och skog runt omkring. Det tyckte jag med: frisk luft och skog runt omkring. Inte som i stan. Där sätter sig sotet i lungorna och man kan bli lungsjuk.

Kort sagt, vi började vänta på nytt. Det gick en tid och vårat hus växte. Det växte mycket snabbt. Tidigare tog det tjuo år att bygga ett hus. Man byggde, byggde och byggde. Det ville aldrig bli klart. Så kom dom på att man kunde bygga genom att foga samman färdiga block. Visserligen muttraren delatt man nu kan höra allt som sägs genom väggarna. Men låt gå för det, varför ska man dölja något när det är vårat folk som bor runt omkring. Dom får i alla fall husen att växa som svampar ur jorden. Snart kommer alla att ha en egen lägenhet. Tro mig.

Dom byggde, byggde och byggde. Så

kom den högtidliga dagen, då jag fick en äkta anvisning på bostadsförmedlingen. Där stod det att jag själv, min lilla Ludmilla och mamma hade rätt att flytta in i en tvårummare på 28,5 kvadratmeter.

Jag fick detta fantastiska papper klockan fem på kvällen! Andra kanske lugnt skulle ha väntat till nästa morgon eller nån dag som passade, men jag hade redan lärt mig av misstagen och tog inga risker.

Allra helst som våra kläder sen länge låg färdigpackade. Dom låg och väntade, när jag kom jagande i en bil för att hämta bo-haget.

Det är inget dåligt bohag. Vi har allt man behöver och en del mycket värdefulla saker: ett kylskåp av märket "Turkos", en TV av märket "Gryning", en tvättmaskin, en golvampa och en spaljé. Alltså, vi körde raka vägen från byn till Akademogorodok, månen lyste svagt och inga gatljus var tända.

– Hur ska vi få upp alla grejer? frågade Ludmilla modfältt.

– Vi släpar upp dom själva, som alla andra, sa jag och försökte gaska upp henne.

Vi var verkligen inte dom enda som kommit på den idén. I det svaga månljuset hörde man från många portar hur folk stånkade och stönade. Lastbilar körde fram, man samtalade tyst. Och flyttade in.

Vi med. Chauffören hjälpte till. Efter som det var så mörkt hade jag ingen möjlighet att bjuda honom på vodka. Men jag ville inte heller verka ogin, gav honom fem rubel, och det var han mycket nöjd med.

Skåpet höll på att ta knäcken på oss. Överallt i trappan hade man ställt bokhyllor, och att fråga nån var omöjligt. Ingen hade tänt några ljus och portljuset var avstängt. Det var becksvalt.

Den natten stupade vi på packningen och somnade. På morgonen vaknade jag och såg på mina hjärtanskära väggar. Väggar som väggar. Dom var vita. Jag såg på mitt hjärtanskära tak. Det var lågt. Jag såg på mina hjärtanskära dörrar. Dörrar som dörrar. Dom gick att öppna och stänga.

Och jag gick fram till mitt hjärtanskära fönster, och greps plötsligt av en oförklarlig oro.

Saken var den att vi hade fått en lägenhet på tredje våningen, men när jag tittrade ut genom fönstret tyckte jag att det var väl högt. Taken på grannhusen satt för lågt, för att vi skulle kunna vara på tredje våningen.

Jag gick ut i farstun och såg att intuitivt inte lurat mig. I mörkret hade vi förväxlat våningarna. I stället för lägenhet nr 22 hade vi hamnat i lägenhet 26.

Då gick jag ner för att ta reda på hur det låg till i lägenhet 22. Kanske hade inget flyttat in där ännu, och då kunde vi lugnt, utan skandal, flytta dit.

Men nej. På dörren hängde redan en skylt, "AN Pidkolodnyj". Och under "NA Pidkolodnyj, F C Pidkolodnaja".

Det visa sig vara en man med hustru och far. En arbetardynasti.

Jag sa åt dom:

– Ursäkta, men hur har ni kunnat hamna i min lägenhet?

– Det är våran lägenhet, svarade familjen Pidkolodnyj.

(Jag brusade genast upp, naturligtvis).

– Se här, jag har en anvisning på den.

Jag visade upp den.

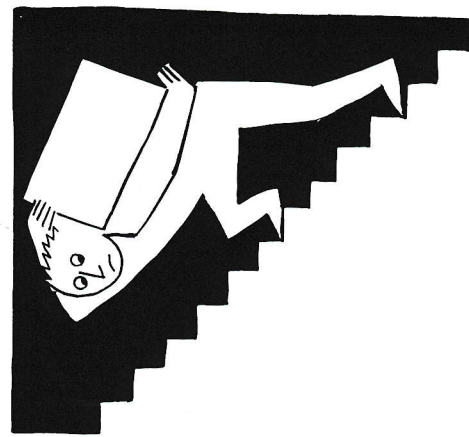
– Vi har också en anvisning.

De visade upp den.

(Ock låtsades inte förstå ett skvatt).

– Men ni har ju en anvisning på lägenhet 26, på fjärde våningen. Och har flyttat in i 22:an på andra våningen.

– Mörkret, förstår ni, skrottade familjen

Pidkolodnyj nervöst. Vi tog fel.

– Ni måste ut härifrån. Min mor är gammal. Hon kan inte bo på fjärde våningen.

– Våran farfar är gammal. Han kan inte heller bo på fjärde våningen.

– Kommer inte på fråga att ni stannar. Ni ska bo där ni anvisats att bo.

– Men kan ni ändå inte stanna i lägenhet 26? Den är ju exakt lika stor och ser likadant ut.

– Nej, medborgare, packa er härifrån. Kommunismen är inte här än, så jag har ingen anledning att gå med på nåt sånt.

– Ja, men ni är ju ung.

Skulle jag vara ung?

– Ni är ju ung, vi skulle bli så tack-samma.

– Vad då? Vill ni muta mig?

– Nej, varför det? Låt oss lösa detta som gentleman. Vi tar en konjak och kvinnorna ett glas champagne. Och så köper vi lite choklad.

Då säger Ludmilla där uppfifrån:

– Åt skogen med dom, vad? Låt dom stanna.

Forts sid 45

Några ord om Nils Bejerot

av Per-Olov Käll

Per-Olov Käll skriver om Nils Bejerot: "För en större allmänhet kom Nils Bejerot att framstå som den lidelsefulle sanningssökare och modige demokrat han var. Men det pris som han och hans familj fick betala var högt."

Nils Bejerot skrev aldrig i Förr och Nu men han var en av denna tidskrifts prenumeranter och han gjorde sitt bästa för att sprida tidningen till nya läsare. Man behöver inte tvivla om att Nils helhjärtat anslöt sig till paroller och strävanden som: Försvar för yttrande- och tryckfriheten! För en folkets kultur!

Bättre än de flesta visste Nils att demokratins villkor kan visa sig vara bräckliga när man tar hänsyn till den tekniska utvecklingen. För en större allmänhet kom

och hade sin grund i okunnighet och fördomar, men den fick till resultat att narkotikan inte kunde hejdas i Sverige och att vi nu sitter upp till halsen i detta onödiga elände.

Tidigt försågs Nils av motståndarna med etiketten "polisläkare". Det gjordes tämligen oförblommerat gällande att hans åsikt att man skulle göra upp med knarket närmast vore att betrakta som ett utslag av fascism eller i varje fall var en ytterst auktoritär och inhuman ståndpunkt. Man menade sig stå för en annan människosyn. Att det tröstlösa liv som knarkarna levde var oändligt mer auktoritär och inhumant blundade man för. När verkligheten blev för svår tröstade man sig med att det hela var ett "socialt arv", som det inte gick att göra så mycket åt. Problemet skulle nog försvinna av sig självt i takt med att samhället blev allt bättre. Därtill var det ju också så att det röktes en del hasch och knaprades både amfetamin och annat lite till mans även i de bästa kretsar. Detta befrämjade inte viljan att med kraft ta itu med problemet, som för övrigt i det längsta framställdes som tämligen obetydligt och näst intill harmlöst. På 60-talet kunde konstnären Öyvind Fahlström i BLM föreslå på fullt allvar att "forskningen" borde intressera sig för möjligheten att ta fram ofarliga hallocinogena droger, vilka kunde bidra till att göra proletariatets gråa vardag vid det löpande bandet mindre enformig! *

Nils fick glädjen att se hur denna vilseledande och för lösandet av narkotikaproblemet skadliga kritik under slutet av sjutiotalet och början av åttiotalet fullständigt kom att falla samman. När eländet till sist blev uppenbart var det inte längre inne att framträda som en dionysisk utforskare av drömvärlden. För en större allmänhet kom

Nils Bejerot att framstå som den lidelsefulle sanningssökare och modige demokrat han var. Men det pris som han och hans familj fick betala var högt. Han blev vid olika tillfällen mål för kriminella attentat och han fick se sin villa brinna ner till grunden. Det mesta talar för att det var ett försök att bränna både honom och hans vetenskapliga arkiv inne. Som bekant undkom Nils och hans hustru den gången, men det under flera decennier mödosamt uppbyggda vetenskapliga arkivet gick till största delen till spillo. Den historien borde för övrigt bli föremål för undersökande journalistisk. Det är inte omöjligt att bakgrunden till denna händelse kan visa sig vara minst lika allvarlig för vårt samhälle som den vid detta laget enahanda följtongen om bokförläggaren Ebbe Carlsson. Nils var allt annat än okunnig om att det är lugnare och ofarligare för både den personliga säkerheten och karriären att tala milt och förstående om knark och brottslighet än att ställa sig i spetsen för en allvarligt syftande kamp mot dessa företeelser.

I vad mån Nils Bejerot under årens lopp gjorde sig skyldig till enstaka felbedömningar på det narkotikapolitiska området är svårt att säga. Många har bestämt menat att han hade fel i det ena eller andra, men när det kommit till kritan har man ofta haft svårt att konkret precisera sin kritik. Mestadels har det väl rört sig om en känslomässig reaktion inför Nils som person. Säkert är dock att Nils var den förste som konsekvent påpekade vilken förödande fara för i första hand den yngre generationen som en narkotikaepidemi utgör. Och att han genom åren med god träffsäkerhet analyserade och förutsade utvecklingen. Han tvekade heller inte att framhålla att narkotika problemet – liksom

den oerhörda brottslighet, som följer i dess kölvatten – i princip går att lösa. Om nämligen den politiska viljan och modet att på allvar ta itu med frågan finns. Nyckelordet här är förstås "på allvar". Om de senare betingelserna förelåg inom vårt politiska väsende var han emellertid mindre övertygad om. I en artikel om Aids-problemet skrev han 1987:

"Förutom hög kompetens och nya kunskaper tarvar detta kraft, vilja och samsinhet i alla politiska partier och därtill en betydande portion av den bristvara som kallas politiskt mod. Aids epidemin blir nog det moderna samhällets avgörande provosten."

Nils Bejerot var en ypperlig stilist, vars känsla för språkets olika verkningsmedel övats upp under en lång vetenskaplig produktion och i författandet av böcker och debattartiklar. I personliga samtal kunde han ibland referera till Bengt Lidforss. Likheten mellan de två är också påfallande. De förenade bägge det strikt akademiskt vetenskapliga med draget av folk-

tribun och av motståndarna fruktade debattörer. Om man vill kalla detta drag för konstnärlighet eller något annat må kvitta, men visst var Nils Bejerot – mitt i sin självförbrännande arbetsnarkomani – något av bohem, en estradör utan scen och en enter-tainer inför massorna. Fast en som var försedd med ett allvarligt budskap. När den av regeringen omsider utnämnde professorn på sin sextioårsdag flinande anlände till den stora festen förklädd till flummig hippie var det en del av den allvarliga show som var hans.

När jag tillsammans med Sven Hovmöller besökte honom på Roslagstulls sjukhus, var han redan svårt märkt av cancer (som vid denna tidpunkt ännu inte var korrekt diagnostiserad). Han kämpade mot smärtan och tårarna. Plötsligt utbrast han:

– Jag är inte ett djävla dugg rädd för att dö! Det som verkligen plågar mig är att jag har två nästan färdiga bokmanus liggande som jag inte kommer att hinna avsluta. Och en hel vetenskaplig undersökning som är klar, men ingen annan än jag kan sammanställa den.

Ett par veckor senare var Nils död. Be-kräftande de sorgsna och för honom typiska avskedsorden:

– Ja grabbar, vi ses väl igen på begravningen.

För närvarande ser det ut som om den vetenskapliga undersökningen trots allt kommer att räddas och fullföljas. Och böckerna lär vara under utgivning på Askelin & Häggblunds förlag.

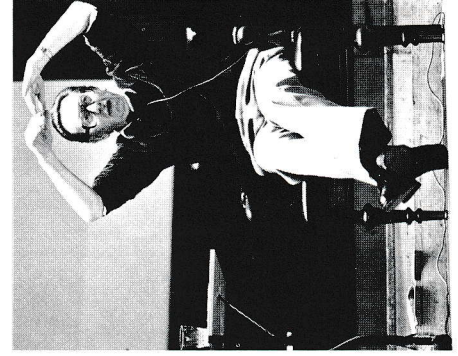
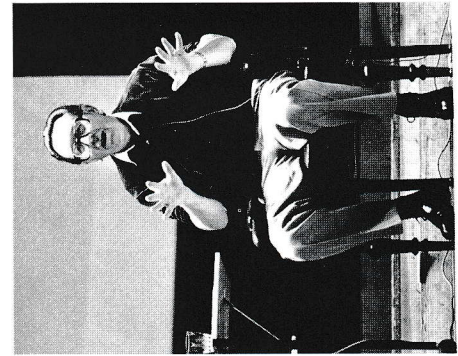
* För att förvissa mig om att minnet inte bedrog mig, gick jag till biblioteket och beställde fram BLMs inbundna årgångar från 60-talet. Jodå, i nummer 7, 1966, publicerade Öyvind Fahlström ett slags estetiskt-politiskt manifest. Under avsnittet "Njutningar" kan man läsa följande, (en text att avnjuta in extenso):

" 'Det extatiska samhället'. Forskning och planering för att utveckla och massproducera 'konst' såväl som 'nöjen' och kemiska eller andra medel för härligare sinnesupplevelser och erfarenheter som kan leda till större insikt. Nya idéer konst, teater och konstbyggnader – men först och främst nöjeshus för meditation, dans, skoj, lek, sex. Jämför 'psykedeliska diskotek' på USAs västkust och Murray The K:s och Andy Warhols multiprojektions-diskotek..."

Egga till skapande liv, men också förmedla 'passiva' njutningar med hjälp av nya droger – goda droger, dvs starka och ofarliga (!)...

Förfina de nya aktiverande, consciousness-expanding drogerna. Och utveckla en eutanasi drog för att göra döendet enkelt, snabbt och oåterkalleligt (!) för obotligt döende och för potentiella självmördare. Risken att folk inte skulle bry sig om att arbeta längre undanröjs av det faktum att människor skulle ha möjlighet till lustupplevelser attraktiva nog för att göra det värt att arbeta för att få dem."

Vi som blev politiskt medvetna och tog ställning under slutet av 60-talet hade naturligtvis fel ibland. Men så komplett tokiga som de avantgardistiska kottterna kring Moderna Muséet och Dagens Nyheters kultursida var vi sällan.

Marja Ruta

av Torsten Jurell

Torsten Jurell skriver om Marja Ruta och hennes konst. "Det är inga äppelkinkade människor vi möter, men det är ett trots som är så mycket verkligare än hurtiga tillrop".

Förettio år sedan bröt Hasse Alfredson med Folket i Bild/Kulturfront. Han sa att han kunde få sitt behov av städerskor skurna i linoleum tillfredsställt på annat håll.

Marja Ruta deltar just nu i en vandringsutställning om "Kvinnors arbete inom vård, handel, kontor och lokalvård" och det är främst från kontorens värld Marja hämtat näring till utställningen.

Marja Ruta har hela tiden stått till vänster och då och då under åren har Marja medverkat i FiB/K, men jag kan tänka att Hasse Alfredsons uttalande slog an på

dem som ville negligera konstnärer som Marja Ruta.

Det är inga äppelkinkade människor vi möter, men det är ett trots som är så mycket verkligare än hurtiga tillrop.

Marja skildrar ofta barn, tonåringar och intar deras perspektiv när hon skildrar uppväxandets villkor i dagens Sverige – eller snarare på Söder i Stockholm.

Marja Ruta föddes i Finland 1942. Hon utbildade sig på Konsthögskolan i Stockholm 1969-74 och vid den tiden, i slutet av 60-talet, var Marja aktiv i "Folkets ateljé".

Sättet som Marja skär träsnitt på är "stockholmskt". Typiskt för det uppsving som tekniken fick under 70-talet och typiskt för den grupp av unga vänsterkonstnärer runt FiB/K som Ulla Wennberg, Kristina Anshelm, Petter Zennström m fl. De påverkade varandra i sättet att skära i den björklamell som blev det vanliga för stockholmskonstnärerna. De skar på ett sätt som påminde om scrapeboard, vilket också användes parallellt.

I Göteborg var vi mycket influerade av Torsten Billman och skar i päronträ. Ge-

nom detta homogena träslag möjliggörs en annan sirrligare linje och annorlunda, något stummare svarta ytor. I denna jämförelse ligger ingen värdering. Numera målar Marja Ruta mest, fast tornålsgravyrerna i denna presentation är fårska.

Bland bilderna jag valt finns en teckning som tyvärr förlorar sig lite i reproduktionen. "Grön gubbe", som den heter, visar en förslagenhet som får mig att tänka: "Så länge det finns barn som dessa – finns det också en morgondag".

Böcker av Marja Ruta:

BILDER (Medv. Anna Sjödahl). Författares bokmaskin 1975.

ISBN 91-7328-032-1

BILDERBOK. Bildförlaget Öppna Ögon 1979.

ISBN 91-85906-01-8

Tidig morgon

Fort. från sid 25

Nu brusade jag upp igen. Var jag inte nog olycksdrabbad förut?

– Nikan ta den där chokladen och stoppa upp i ...

Och plötsligt släppte Pidkolodnyjs sin falska mask av älskvardhet och förklarade fräckt:

– Vi flyttar inte.

– Hur sa? sa jag och tappade hakan.

Fast med min erfarenhet borde det inte ha förvånat mig ett dyft.

– Vi sa att vi flyttar inte. Vi har bett om att få en våning längre ner. Det har vi rätt till.

– Det finns särskilda organisationer som

bestämmer vad medborgarna har rätt till, parerade jag. Jag drar er inför rätta.

Och jag drog dom inför bostadsområdets kamratdomstol. Jag vann, men dom stannade. Jag drog dom inför råjongdomstolen, men dom stannade. Jag drog dom inför stadsdomstolen, men dom stannade. Jag hällde bensin i deras brevlåda. Jag hängde en död hund utanför deras balkong. Men dom skar bara ner den utan att röra en min, och jag bankade hela natten i deras tak, som var mitt golv.

Det smärtar mig djupt att såna där andra sortens knegare fått breda ut sig i stan. Hur ska man kunna bo ihop med såna? Jag gick i sorgsna tankar när jag nånstans stötte ihop med ingenjör Evgenij. – Hur står det till Evgenij, sa jag. Och hur mår Sergej?

– Han är bortrest på jobb.

– Gott. Och hur har mor det med hälsan?

– Hon är död, svarade Evgenij med darande röst.

Det gjorde mig fruktansvärt ont.

– Sånt är livet, sa jag. Hon har åtminstone plågats färdigt. Som man säger: döden kom som en befriare, eller hur?

Det sa jag för att gaska upp honom. Det var menat som ett skämt.

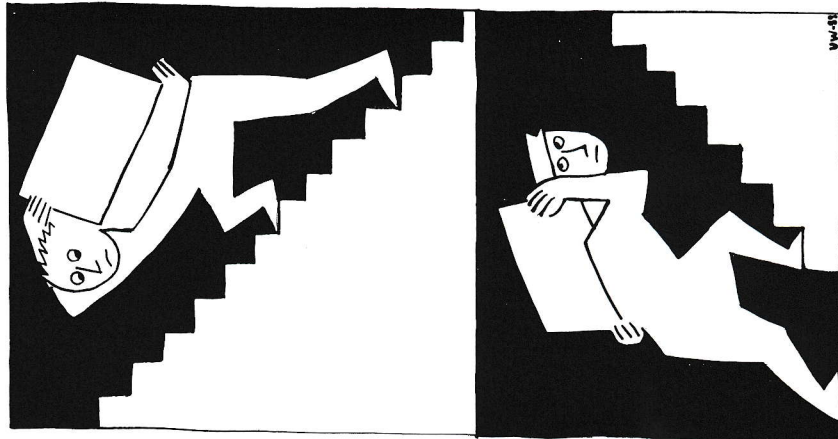
Han suckade och gick sin väg.

Och jag bestämde mig för att om så behövdes dra inkräktarna inför högsta domstolen. Sen när har vi i det här landet börjat uppmuntra olaga intrång? Dom ska få det hett om örnen. Låt högsta domstolen döma dem!

Och om högsta domstolen inte röker ut dem, då kastar jag mig ut genom fönstret och skriver ett brev, att det var dom, Pidkolodnyjs, som knuffade ut mig.

Det sista var ett skämt, men jag ska nog få min vilja igenom. Dom ska få sina fiskar varma. Lita på det.

Övers. från ryska av Stefan Lindgren.

In i Exilen

av Mats Miljand – illustrationer: Gunilla Karlsson

Jag väntade i det längsta med att fly. Jag vet inte riktigt vad jag hade hoppats på. Jag hade kunnat ge mig iväg med andra båtar tidigare men stannat.

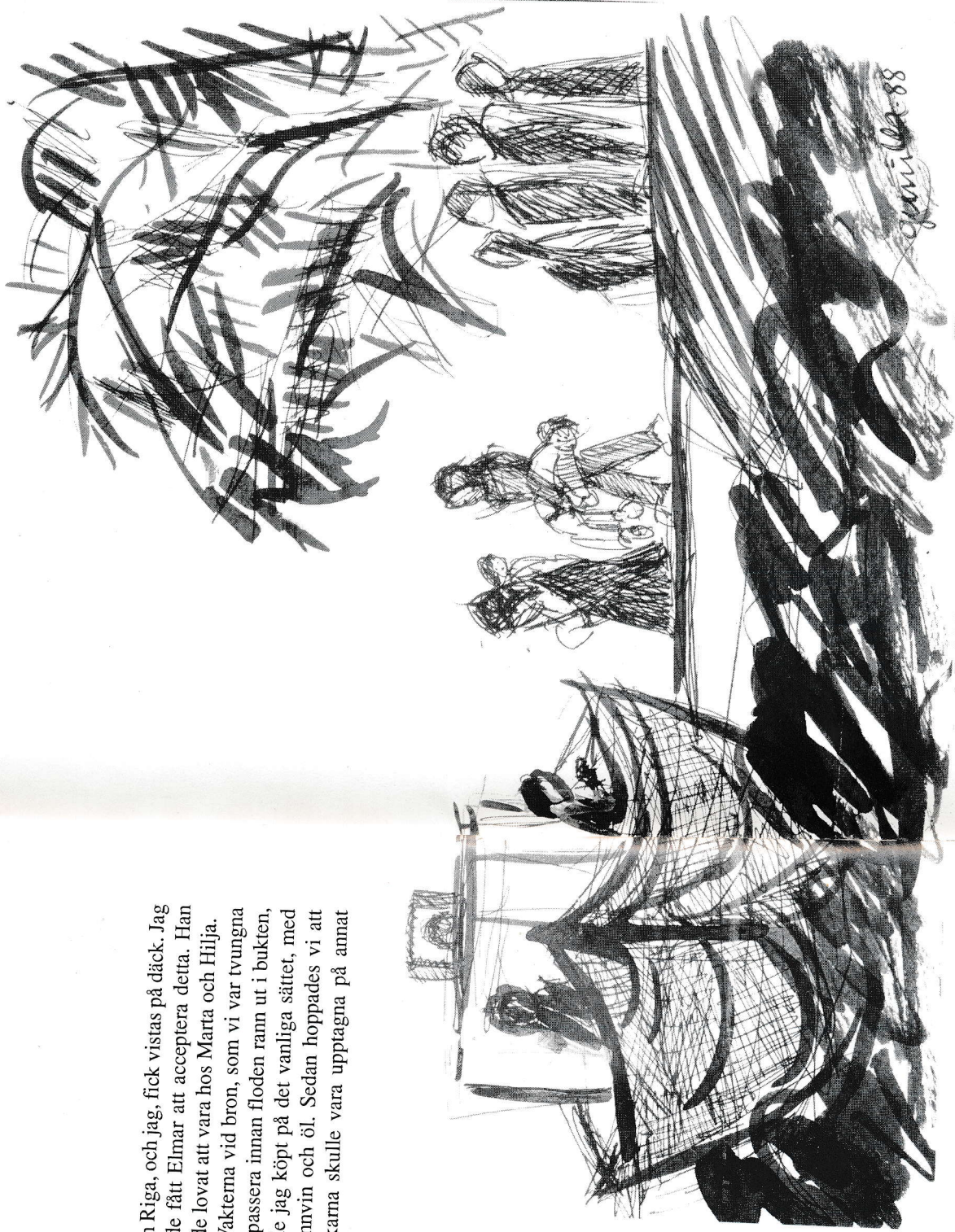
Av Valdo, ölutköraren som levererade bryggeriets öl till tyskarna, fick jag veta att tågen kom in på järnvägsstationen allt oftare med sårade soldater från fronten och kropparna var allt blodigare och värre lemlästade för varje dag. Till slut kom fronten så nära att krigets muller hördes dag och natt och alla visste att den tyska fronten var på väg att bryta samman och att det inte fanns något under att vänta på längre.

Vi hade bestämt vilken natt flykten skulle ske. Flyktbåtens namn och kajplats skulle hållas hemlig inom vår lilla krets. Vi visste att det var vår enda chans att komma iväg med hedern i behåll. Vad som skulle inträffa om ryktet om flyktbåten skulle läcka ut, var lätt att föreställa sig. Till varje pris måste vi undvika att hamna i en situation där vi skulle tvingas avvisa nytilkomna.

Vi hade kommit överens om att inga tillhörigheter fick tas med. Den sista färden från fosterlandet skulle vi anträda som vi stod och gick, det gällde att packa ihop så många som möjligt. Endast fiskaren Arvo och kaptenen, en gammal godskeppare som gått i kusttrafik mellan Tallinn

och Riga, och jag, fick vistas på däck. Jag hade fått Elmar att acceptera detta. Han hade lovat att vara hos Marta och Hilja.

Vakterna vid bron, som vi var tvungna att passera innan floden rann ut i bukten, hade jag köpt på det vanliga sättet, med brännvin och öl. Sedan hoppades vi att tyskarna skulle vara upptagna på annat

håll med att klara sina egna skinn, åtminstone så länge att vi hunnit utanför den långa hamnpiren. Det var vår enkla plan och det var inte mycket som krävdes för att den skulle gå i stöpet.

Jag arbetade som vanligt den sista dagen innan flykten. På eftermiddagen, någon timme innan arbetet egentligen var slut, kastade jag mig på min cykel och for hem. De låga tegelhusen runt torget fanns där, som de alltid gjort, liksom ytterområdena med sina små vindpinade trähus och den milsvida sandstranden, som började bortom vår vackra stadspark med sina kastanjealléer.

Ändå hade allting förändrats på några år. Staden var inte längre densamma som förr. Före kriget, och innan den ryska ockupationen, var vår stad en populär badort. Sommargäster från Ryssland och hela Baltikum, från Finland och Sverige, över- svämnade vår kust. Det var glada somrar, caféerna och restaurangerna var öppna hela de långa ljusa nätterna, dansorkestrar spelade. Det var avlägset att tänka på och lika främmande som när jag som barn läste i böcker om livet i New York och den Nya världen.

Intill torget cyklade jag förbi sönderbombade hus och det blåste en ganska kylig höstlig vind framför den igenbombade teatern där Hilja sjungit före kriget. Staden var tyst och tom, den verkade hopkrupen, hukande i väntan på den förestående ödesstunden.

Jag såg mig om i hyresrummet, som jag skaffat mig sedan Aili, min mor, dött året innan. Hon hade varit sjuk redan före kriget och orkade inte bära krigets alla sorger. När tyskarna sköt hennes hjärt- läkare, en äldre man vars enda brott var att han varit kommunist, tog hennes sista krafter slut och hon tynade bort på några veckor.

”Varsågod. Det är för att du har sett till min mors grav,” sa jag bara.

”Himmell!” utbrast Wilma. Tack så mycket, tack kära du! Var har du fått det här ifrån?”

Hos Kalju blev jag kvar längre.

”Följ med Kalju! Vad har du mer här att göra?”

”Jag stannar, Tiitu. Vad du än säger stannar jag!”

”Men varför?”

”Tycker du det här är rätta stunden för högstämde fraser? Nej, något sådant släpper jag inte ur mig! Jag stannar helt enkelt. Men kom ihåg att jag anklagar dig inte för någonting. I tider som dessa gör var och en upp med sitt eget samvete och jag önskar dig verkligen lycka till!”

”Av hela mitt hjärta”, tillfogade han på ett nästan olycksbådande sätt, som om han kunnat skåda in i framtiden eller känt förningar av något slag.

Vi föll i varandras armar som två skolpojkar, som nyss gjort mål i en fotbolls- match, och han gav mig en sista sup innan vi skildes.

De som fått löfte om att tas ombord började samlas vid båten i kvällen. De kom med väskor och lådor fast vi tagit löfte av varandra att inget fick tas med. Och de hade släktingar och vänner i sällskap, trots att vi alla lovat hålla flykten hemlig. Se där vad man kan lita på människor!

Situationen blev snabbt hopplös. Alla människor och allt gods kunde omöjligen få plats i båten och det var just den situationen vi mest av allt hoppats undvika genom att hemlighålla flykten. Vad skulle vi nu ta oss till? Hela Baltikum var på flykt sedan i början av sommaren. Det fanns båtar som gått fram och tillbaka mellan

Estland och Sverige både en och två gånger. Men det var höst nu och den tyska fronten kunde falla samman när som helst. Vår båt skulle sannolikt bli en av de sista. Vad kunde vi göra? Vi kunde inte smita med några löften om att komma tillbaka för att hämta dem som inte kunde få plats. Sanningen var allt för uppenbar.

I väster, utåt havet, sjönk solen snabbt, i öster hördes det dova mullret från lång- skjutande sovjetiskt artilleri. Vinden hade mojnät och på andra sidan floden lyfte kajorna från träden och flög upp mot de långa röda ljuskaskaderna, som solen spred över den svartnande himlen. Det var egentligen en mycket vacker kväll, en kväll för kärlekspromenader, men skönheten kändes istället skrämmande och hotfull.

Och den sanning som hemsökte oss ville ingen hålla i. Arvo, fiskaren, såg hjälplöst på mig men jag vände hastigt mina blickar bort mot människorna på stranden, som likt siluetter oroligt rörde sig av och an i skymningen. Arvo spottade i det svarta vattnet.

”Fan, vad tjänar det till att vänta? Det går som det går och det finns ingen återvändo”.

Han lutade sig över relingen och började ropa.

”Inga ägodelar får under några som helst omständigheter tas ombord”.

Sedan började han ropa upp namnen på dem som tidigare fått löfte om plats på båten. Jag stod med browningen skjuten i handen och släppte dem en och en över landgången medan högmånen av kvarlämnade tillhörigheter växte på kajen och på stranden. Det var som om vi inte kunde träda i landsflykten utan ting som påminde oss om allt det som vi tvingats lämna. Kvinnor grät så tyst de kunde och små

barn, som inte förstod innebörden i det som utspelades runt dem, stirrade vilset på alltsammans och klagade skyggt för sina mödrar. I de flestas ögon syntes rädslan.

Vi gjorde vad vi kunde och tog ombord många fler än vi från början tänkt. Kaptenen gick oroligt av och an och gormade.

”Det går åt helvete med oss allihop! Här gäller inte alla fören. Försök förstå det, för fan! Här gäller några eller inga alls!”

”Håll käften och tänk på att det är jag som ordnat bensinen du kör motorena med”.

Elmar trängde sig upp ur lastrummet fast han lovat att stanna där nere hos Hilja och Marta.

”Men båten är min”, sa skepparen och såg ut att vilja klippa till Elmar där han stack upp halvvägs ur lastrumsluckan.

”Lugna er för helvete”, sa jag och viftade med browningen. ”Vi har inte tid för bråk nu. Ge dig av ner i lastrummet igen, Elmar!”

”Och den ska man få som sväger”, muttrade Elmar vresigt men försvann utan fler protester ner i mörkret under däck och till slut drog Arvo in landgången och jag sänkte pistolen. Flera, som in i det sista hoppats komma med, stod kvar på stranden. Borta vid trädningen skymtade jag en man som måste ha varit Olav, en av mina släktingar. Fast det inte var särskilt

kyligt stod han med båda händerna nerkörda i byxfickorna och axlarna hopdragna, som man gör när man fryser. Han hade stått i skuggan hela tiden utan att försöka ta sig ombord. När han för ett ögonblick såg upp från marken tyckte jag mig se ett stolt och föraktfullt flin på hans läppar.

Varför var han där egentligen och vad kände jag inom mig i det ögonblicket? Jag har tänkt mycket över det men inte funnit något svar, som jag med säkerhet kan säga är ärligt och sant. Hela tiden tycks något slags behov av äreräddning smyga sig in, ett behov att ty sig till hedersbegrepp, som jag i verkligheten aldrig hade användning för.

Jag såg Olav och de andra kvarlämnade sjunka in i mörkret och det sista jag tyckte mig se var hur några skuggliknande varelser redan började rota bland alla kvarlämnade tillhörigheter.

Var finns rättfärdigheten här i världen? Kan du säga mig det? Jag har inte sett mycket av den.

Vi hade inte kommit halvvägs till landsvägsbron då skutan skrapade i botten. Vad det betydde visste vi alla, de av oss som satt hoppackade under däck och vi som stod där uppe, i samma stund som stöten gick genom båtens skrov. Vi låg för djupt och vi skulle bli tvungna att vända tillbaka.

Kaptenen såg panikslagen ut när han la

i backen och med rusande motorer fick båten av dybanken. Han tyckte väl att han var en dåre som riskerade livet så här. Han hade ju för helvete kunnat sticka för länge sedan. Jag kastade en hastig blick på klockan och insåg att brovakterna, som jag mutat, skulle hinna bli utbytta på grund av förseningen.

Det fanns ingen tid för barmhärtighet. Här gällde verkligen några eller inga alls! Vi låg redan vid kajen och Arvo gick fram till luckan och ropade namnen på dem han sist släppt ombord.

"Ni måste lämna båten för alla andras skull."

Men inget hände nere i lastrummet. Det enda som hördes var båtens motorer som gick lugnt på tomgång. Till och med det molande dånnet från fronten hade dött bort, världen vilade i tystnad. Också tiden tycktes för några sekunder ha stannat, som ögonblicket innan ett kraftigt åskväder bryter ut. Alla verkade vänta på att något oförklarligt mirakel skulle ske. Men det var bara en romantisk inbillning som kanske kunde lindra det olidliga spänningstillstånd vi befann oss i, men som inte var till någon som helst verklig hjälp.

Tiden höll på att rinna ut för oss alla. När som helst kunde en tysk patrull dyka upp på stranden och under alla omständigheter måste vi hinna till ön Kihnu före gryning- en för att flykten skulle ha en chans att lyckas.

Arvo såg bedjande på mig. Hans milda ögon låg djupt insjunkna i det väderbitna ansiktet, men jag hade ingen nåd att bjuda honom. Han tog två steg fram till luckan ner i lastrummet, där de omkring åttio människor satt rädda och hopklämda. Vanligt enkelt och hederligt folk, människor som tills idag levat som goda gran- nar, till vardags och till fest, från den ena

timmen till den andra förvandlade till slavar på ett smutsigt slavskepp.

Vi hade hamnat i en omöjlig situation. Vi var hjälplösa som Israels folk utan Lagens taylor och vi gjorde oss hårda och anonyma inför varandra.

"De jag nämnt måste komma upp. Jag måste be dem som sitter intill att hjälpa dem komma fram", sa Arvo.

Jag tog fram browningen på nytt, krade den krampaktigt så att knogarna vitnade och riktade mynningen ner i det mörka hållet och uppifrån däckket kunde jag följa hur den normala sammanhållningen människor emellan plötsligt fullständigt slogs sönder. Folk började svära och knufas därnere i båtens svarta innamåte, de kämpade hänsynslöst som svulna råttor på botten av en tom malttunna. Släktingar ställdes mot släktingar, vänner mot vän- ner, ingenstans fanns någon barmhärtig- het att få. Mullret från fronten brast åter ut i full styrka och kajorna återupptog sin kraxande sång.

De som Arvo kallat upp stöttes bort och tvingades uppför lejderen. En efter en kom de upp, mest ensamma kvinnor och män, men också en familj med två barn i tio- årsåldern. Barnens ansiktsuttryck var så- dana som jag tidigare bara sett hos en del gamla människor. Deras ögon var stum- ma, blickarna matta, obestämda och frå- gande, munnarna öppna med hängande hakor. Armarna hängde apatiskt rakt ner längs sidorna. Den olycklige fadern sköt dem framför sig över landgången.

Vad kan jag säga? Vilka ord kan be- skriva detta? Det var fasansfullt. Vad bety- der det? Jag förstär att du undrar hur mycket av vårt människovärde som över- levde dessa minuter. Vem mer än Gud som kan bedöma det? Det enda jag vet är att dessa korta minuter förvandlade oss alla,

belade oss med en livslång skuldbörda, som om vi inte haft nog av skuld förut.

Jag såg ner i det svarta vattnet och kände lust att ge upp, en plötslig ingivelse av dödslängtan. Vad var det för mening att leva när döden och förruttnelsen redan slagit sina klor i min kropp? Sedan över- mannades jag istället av raseri. Hade det inte varit bättre om de invigda hållit käften om flyktbåten? Låtit bli att tala om flykten med vänner och släktingar! Några måste ju ändå bli kvar. Hade det inte varit bättre för oss alla om vi sluppit övervara detta, både vi som blev kvar ombord och dem som tvingades lämna båten?

Plötsligt genomträngdes luften av en skärande röst som ryckte mig ur mina eländiga tankar och förde mig tillbaka till den vanvetiga verkligheten.

"Nu räcker det för fan".

Det var en av bröderna Mättik som skrek.

"Låt Wilsons fara! Jag och Siim går av frivilligt!"

Någonstans, mitt i alla denna galenskap, bevarades alltså ändå en rest av mänsklig medkänsla!

Stolta gick Mättiks tätt förbi mig över landgången, utan att bevärdiga mig med en blick och Wilsons kom ombord på nytt. Mannen försökte lugna hustrun, som skakade hysteriskt i hela kroppen medan hon vacklade tillbaka över landgången, sam- tidigt som han bar de gråtande barnen på armarna.

För andra gången gled vi ut från kaj- platsen och när båtens motorer började gå upp i varv stoppade jag pistolen i fickan och höll mig hårt i relingen med båda händerna för att hålla mig upprätt och tvinga mig att se de kvarlämnade, som stod längs stranden, de som nu såg allt hopp fara med den rostiga båt som de så

många gånger förr kunnat se ligga och muddra i hamnbassängen.

Det var omkring trettio eller trettiofem personer som vi blev tvungna att lämna kvar.

Vägrade jag mina skäl att fly mot deras som stod där på stranden? Nej, det vore lögn att påstå att jag var så ädel. Vems liv var det egentligen som beseglades? Vi som påbörjade flykten eller de som fick stanna? Det kunde ingen just då med säkerhet veta. Finns någonsin överblic- ken? I det ögonblick valet är gjort utesluts jämförelse mellan alternativen. Men mel- lan oss som flydde och dem vi övergav brast kedjorna och de brustna länkarna hade namn som skam och hat, skuld och bitterhet. Kanske var det ändå i detta ögon- blick självföraktets beck började spridas långt nere i min själs mörkaste skrymslen. Ja, vi hade alla upplevt mer än vi födde.

Och så frågar folk mig varför jag inte velat återvända! Svenskarna tror att jag är rädd för KGB, som om jag skulle lida av överdrivna förföljelseföreställningar. Jag svarar aldrig. Hur skulle de kunna förstå?

Floden bar oss ut på havet. Vi passerade bron och vakterna var utbytta precis som jag förutsett. De ropade åt oss men sköt inte. De tänkte tydligen mest på hur de själva skulle komma därifrån fortast möj- ligt och gav väl fan i vart alla djävla est- ländare tog vägen.

Vi gömde oss i mörkret bakom hamn- piren. En tysk patrullbåt kom ut efter oss utan att göra påtagliga ansträngningar att leta. Den fortsatte med knappt halv fart rakt ut i bukten och återvände efter en kort stund.

Vi satte fart på våra motorer och innan gryningen lade vi till vid stranden av ön Kihnu. Där låg vi stilla hela dagen och

väntade på det skyddande mörker vi behövde omge oss med för att kunna smyga oss ut genom det farligt trånga sundet mellan Ösel och Kuranäs på den lettiska sidan. Framför oss låg sedan mer än ett dygnsfärd överöppet hav, till största delen i fullt dagsljus.

Jag hjälpte kaptenen hålla kursen med en liten fickkompass. Under däck trängdes Hilja bland de andra huttrande och hemlösa. Vi såg inte varandra under överfarten och jag frågade aldrig vad hon tänkt på under de tunga timmar hon satt inklämd under däck. Kanske förlorade hon sig i framtidsfantasier. Kanske började redan mardrömmarna formera sig i mörkret framför henne.

Havet välvde sig som en bro. Bakom oss upplöstes det ena brofästet och vad som väntade oss vid det andra hade vi ingen aning om. Men det var inte världen som förmörkades och slocknade. Det var bara vår lilla skitiga värld, som ingen räknade med, som förintades och försvann i vågskvalpet!

Första dagen på havet dök ett tyskt krigsfartyg upp vid horisonten. Det höll kurs emot oss och vi som var ovan däck kände skräcken stiga och trodde att vår sista stund närmade sig. Vi sa ingenting till dem som satt nere i lastrummet. Vad skulle det ha tjänat till att släppa paniken loss? Fartygen passerade och vi var inom klart synhåll men tyskarna brydde sig inte om oss. Vi hade tur. Senare fick vi höra berättas om andra flyktingsbåtar som blivit ramade.

Jag berättade aldrig för Hilja hur nära dödens käftar hon varit medan hon ovetande satt inspärrad under däck. Jag kunde inte erkänna för mig själv att jag en gång varit beredd att låta henne dö okunnig om det hot som nalkades.

Det första jag såg av Sverige var ljusen, himlen som upplystes av tusentals tända lampor. Det var inte mer än fyra år sedan jag sett en nathimmel glöda så över människornas boningar, men jag hade glömt att det överhuvud taget fanns någonting sådant.

Jag var trött och blöt, frusen och hungrig. Men den eländiga hjärtsmuskeln gav sig ändå till att slå hastigare när jag såg denna ljusets hägring stiga ur havet. Jag ropade ner i lastrummet och berättade vad jag såg däruppe och därmer i mörkret brast de andra flyktingsarna ut i ett dämpat jubel, som om de inte riktigt vågade lita på att överfarten lyckats innan de åter trampade land under fötterna.

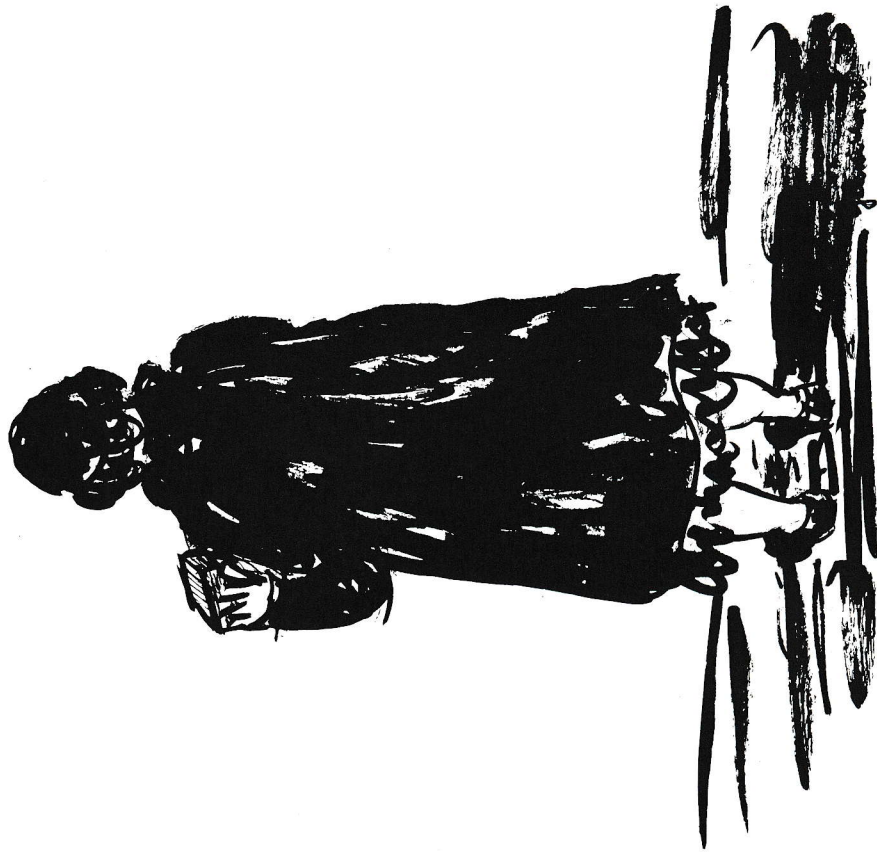
Omkring midnatt den femtonde september 1944 steg vi iland på Gotland. Allt vi ägde var kläderna vi gick i och vår förbannade historia. Historien ingen kunde ta ifrån oss. Historien vi aldrig skulle kunna kasta ifrån oss. Vi hade inga anspråk, inga krav, vi var flyktingar nu, statslösa, utan hemortsrätt. Inte en endaste jordkoka hade vi rätt att kalla vår. Vi var oinbjudna gäster i ett främmande land, som de flesta av oss visste mycket lite om.

Ännu trodde vi att exilen var något övergående, ännu hade vi inte förstått att vår identitet svävade fri från kroppen, att vi från och med nu plötsligt var främlingar inför oss själva, ständigt uppslukade av våra minnen, avskurna från våra rottrådar, överkänsliga, anonyma, avsöndrade och amputerade, utan hopp om att ens få en plats i historiens och traditionens ström.

Redan en av de första nätterna på flyktingslägret började jag drömma att jag var tillbaka i den brinnande byn. Någon ringde förtyvlat i kyrkklockorna, som om det hade funnits hjälp att få. Granater kreve-

rade och klockornas klang steg mot skyn och trängde sig genom dånet från de brinnande trähusen. Allt i hop var fullständigt osannolikt och samtidigt alldeles fasansfullt, påträngande och verkligt.

Jag var tillbaka, jag färdades genom skärselden ännu en gång. Drömmen vred

Ett enkätsvar från 1918

av Håkan Ågren – illustration Gunilla Karlsson

Några ord om en skrift från 1945 och ett enkätsvar av Dan Andersson från 1918, där denne tecknade det aktuella kulturklimatet.

Häromdagen fick jag på ett antikvariat tag på en liten skrift om Dan Andersson som man inte direkt ser varje dag. Det var "En spelman och en drömmare..." med under- rubriken "tre vänner berättar om Dan Andersson"....

De tre vännerna var Gunnar Westin Silverstolpe, Gunnar Turesson och Bernhard Greitz. Broschyren var utgiven som nummer 2 i förlaget Frilansens skriftserie och utkom 1945.

Den innehöll för övrigt även två dikter om Dan Andersson, av Ragnar Jändel och Artur Lundkvist. Jändels dikt börjar:

Av giftig bolmört
och av tungt glödande rosor,
sångare,
kransad var ditt livs källa ...

Bernhard Greitz' bidrag är ett tal som han höll när Morgon-Tidningen i Stockholms konserthus lilla sal den 16 september 1945 högtidlighöll 25-årsminnet av Dan Anderssons död.

Greitz berättar att han under första världskriget var redaktör för en tidning i

Jönköping. 1918 genomförde han en enkät om konkurrensen mellan god och dålig litteratur.

Ludvig Nordström, Hasse Z, Marika Stiernstedt och flera andra författare deltog. Dan Andersson fick sista ordet. Han skrev bland annat att "den medelmåttigt goda litteraturen har övertaget. Näst denna gör den dåliga sig bred. Sist i striden och illa sedd är den goda boken, det riktiga konstverket" (cit. fr. "En spelman...").

Dan Andersson tecknade det aktuella kulturklimatet:

"Och nu, när de andligt inkompetenta i många fall är de som tack vare kriget skära guld med pennkniv, är det värre än någonsin. Hall Caines framgång även i Sverige är ett bevis på vad slags pretentioner vår nyvordna överklass nöjer sig med ..." (a.a.)

Om sitt eget läsande hade han följande att säga:

"Jag brukar lägga Rabelais historia om jätten Gargantua och Panurges på en stol invid bädden och läsa dem ifall jag inte kan sova, och ifall karbiden inte är slut. Jag har ett gott sällskap med Huck Finn och Pickwickklubben, och det mesta av det

som skrives och göres reklam för nu för tiden intresserar mig inte.

Jo, det var för en tid sedan en bok: Martin Kocks 'Guds vackra värld'. Den är värd en speciell uppmärksamhet". (a.a.)
Det kan vara värt att påminna om detta enkätsvar, inte minst i samband med det aktuella jubileet.

Vem är det som talar här?

Knappast en person som i största allmänhet kollrat bort sig i kolmilsrök och romantiska vildmarksdrömmar. Väl där- emot en folklig författare stående mitt i sin

tid och med en tydlig uppfattning om det svenska kulturklimatet.

"Han banade väg för en ny författargeneration", skriver Gunnar Turesson i sin artikel, ursprungligen publicerad i Morgon-Tidningen. "Tidigare var det helt enkelt inte tillåtet för en arbetardiktare att bli erkänd. Han drev med källborgerligheten och ironiserade emot all dumhet". (a.a.)

Dan Andersson levde i sin tid och sitt land, och han visste vilken denna tid var och hur landet låg.

Det visar hans enkätsvar från 1918.

BOKANMÄLNINGAR

Chris Albertson, BESSIE "EMPRESS OF THE BLUES". Ill. Övers. Lars och Elisabet Resberg. 223 s. Rabén & Sjögren 1988. Pris: ca 192:-

ISBN 91-29-59201-1
Bessie Smith var en av bluesens främsta sångerskor genom tiderna. En biografi över hennes liv är därför välkommen.

Chris Albertson har gått mycket grundligt till verket. Resultatet är gott. Vi får följa hennes bana som sångerska i ett USA genomsyrat av rasism och ekonomiskt förtryck. Vi får också möta andra av jazzens tidiga stjärnor.

Chris Albertson beundrar Bessie Smith som artist men låter inte sin beundran förblinda synen. Han berättar både om hennes alkoholmissbruk och hennes brist på solidaritet med andra jazzartister.

Boken är illustrerad med samtida fotografier. Dåligt är att förlaget inte kostat på sig att ta med en discografi. Det hade höjt bokens värde.

Börje Löfgren

Ove Allansson. FRIGOSSEN OCH BERÄTTELSENA. 250 s. Rabén & Sjögren 1988. Pris: ca 175:-

ISBN 91-29-59217-8

Ove Allansson har skrivit en festligt dråplig bok, där berättandet står i centrum. Frilansjournalisten Valfrid Andersson, även kallad Frigossen, cyklar omkring på västgötsläätten och träffar storjugare som Frysa Först, Stor-Spörven och spannmåls-handlaren, vars ordflöde han förevigar i små häften, medan han drömmar om att skriva det stora västgötaeposet.

Det är för-TV-tid. 30-tal. En tid då man ännu kunde konsten att dra en skröna, då det fanns plats för original och då lögnen inte blott var kryddan i en oskyldig berättelse utan även propagandavapen i händerna på Hitler och nazismen.

Allansson kryddar sitt språk med högtidligheter och dialektala vändningar som emellanåt erbjuder ett visst läsmotstånd.

Men å andra sidan ska en god roman vara lite svårtuggad för att stanna i minnet.

Bengt Dagrin

Lars Ardelius. SKJUTAI HÖJDEN 345 s. Legenda 1988. Pris: ca 195:-

ISBN 91-582-1216-7
Efter en lovande upptakt om falufamiljens anpassning till förtrosliv och flyttning till Bromma och den stora världen tappar denna självbiografiska fortsättning till *Barnsben* (1986) styrfarten.

Den unge Lars' förvillelser och vantrivsel i skolmiljön och det borgerliga uppåklättrandet kombineras med sårbarhet i förhållandet till särskilt fadern, men det som skulle vara en rannsaking av växandets problem blir litanior om erektionens fröjder och förbannelser.

Och när Lars bryter med den borgerliga inställningen genom att ta hyra på en båt kantrar läsningen kapitalt.

Språket förmår inte resonera, sinnliggöra och genomlysa och ämnet lyfts inte över självgrimasens och självupptagenhetens nivå.

Trygve Lundh

Sivir Arnér. HELIGA BIRGITTAS GRÄND, STRAFFET, FYRA NIO. 186 s. Symposion 1988. Pris: ca 122:-

ISBN 91-7868-074-3

Tre dramer av Sivir Arnér har utgivits av det tappra förlaget Symposion i Lund. Det första, *Heliga Birgittas gränd*, har sänts av radioteatern med repris hösten 1985. De övriga två kan nu med fördel läsas i en nyutgåva med pryddigt och lättläst tryck.

Pjäserna handlar om människor i nuet. På något sätt får man det antika dramat i tankarna. Det är samma tunga och svåra avgöranden som människorna står inför. Formen är sträng och handlingen fortskrider obevekligt mot avgörandet. Man har nästan en känsla av att man upplever något som liknar ett schackspel, men med

fantasins logik som styr utvecklingen. Språket är ett lydigt redskap, känsligt och mjukt och nära den muntliga formen utan att förlora sin lugna värdighet.

Ragnar Matsson

Ill. Kaj Stuart-Beck

Lars Åke Augustsson & Stig Hansén. MAMMAN OCH MÖRDAREN. En göteborgsthiller. 221 s. Carlssons 1988. Pris: ca 150:-

ISBN 91-7798-192-8

Inte illa att få plats med allt detta i en enda roman. Rockmusiker, agenter från CIA och KGB, städerskor, truckförare, avhopade ryssar, musikförläggare, tonåringar och tulltjänstemän. Alla bitarna faller på plats i den halsbrytande intrigen. Blodet flyter, struphuvuden krossas av välriktade slag i samma veva som en göteborgsmamma reser till Berlin för att hämta hem sin odåga till son och en hämndlysten pappa letar efter den man som våldtagit hans dotter.

Personerna är trovärdiga fast mer som typer än som människor av kött och blod. Det är roligt men det tragiska överväger. Framför allt är det spännande.

Det var väl det som var författarnas mening?

Pelle Olsson

Michail Bachtin. DET DIALOGISKA ORDET. Övers. och efterord Johan Öberg.

291 s. Anthropos 1988. Pris: ca 192:-

ISBN 91-85722-103
Det finns i Michail Bachtins teoretiserande en obändig kraft som härrör ur hans absoluta tilltro till romankonsten. För honom är romanerna den verkliga inkörsporten till kunskap om människorna och historien. Därutöver är romangenren en konstart som fortfarande befinner sig i kraftfull utveckling.

Nu är att märka att hela den teoretiska apparat Bachtin konstruerat får sitt kanske djupaste nedslag i *Rabelais och skrottets historia* (Anthropos 1987). Det är också i den egensinniga analysen av skrottet man finner många av Bachtins mest genomträngande formuleringar: "Om folket på torget inte skrattar, så 'tiger folket'". Och: "Skrottet är en form av närbild, det närmar objektet på ett ovanligt sätt, ödelägger all distans (höljd) hos objektet, som skapats av fromhet eller skräck; världen kan inte vara lustig på avstånd."

Ett annat utmärkande drag i Bachtins tankevärld är den öppet uttalade optimismen. Denna grundläggande optimism genomsyrar hela teorin och även de detaljnära iakttagelserna: "Sökandet efter det egna ordet är i själva verket inte ett sökande efter ett eget ord, utan efter ett ord som är större än mig själv; det är en strävan att överge sina egna ord, med vars hjälp ingenting väsentligt kan sägas." Det är orden som drar oss fram ur mörkret. Med hjälp av orden, och endast med hjälp av dem, förmår vi lyfta oss själva i håret. Detta måste vara överdeterminerat.

Lars Andrée

Joan Baez. LYSSNA TILL MIN RÖST. Övers. Per Nyqvist. Ill. 400 s. Legenda 1988. Pris: ca 205:-

ISBN 91-582-1205-1
Joan Baez upptäckte en dag att hennes skivor inte längre sålde så bra som dom gjort förr. Strömmarna till hushållskassan började sina så hon bestämde sig för att skriva memoarer för att försöka råda bot på det.

Detta präglar naturligtvis boken. Hon berättar om en stor mängd kända människor som hon träffat och om vilket intryck de gjorde på henne. Hon berättar vidare mycket om sina kläder, om sin ständigt närvarande ångest och om alla vackra unga män hon mött.

Boken är alltså dålig och till stor del koncentrerad på oväsentligt pladder. Innehållet ligger snubblande nära innehållet i de vanliga "tantsnusk"-romanerna.

Börje Löfgren

Helene Broms, Nina Enström. VI SOM BYGGDE AGA. Ill.

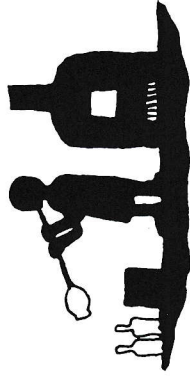
165 s. Ordfront 1987. Pris: ca 170:-

ISBN 91-73242926
"En bok om ett företag och dess arbetare" står det i undertiteln. Det är inte riktigt sant, men är i alla fall en markering av författarnas strävanden. I själva verket har de skrivit en historia om *hela* AGA, den svenska industrins flaggskepp, alltifrån grundandet 1904 fram till slutet av femtio-

talet. Från urfadern Gustav Dalén och hans uppfinningar till montörens, svet-sarna och städerskorna.

Det är en bred och fyllig företagshistoria. Fjärran från sedvanliga beställnings- och reklamjobb. Ibland alltför rapsodisk i sin ambition att få med så många infallsvinklar från arbetet som möjligt. Kanske skulle boken helt enkelt varit tjockare?

Pelle Olsson

Marie Cardinal. DEN STORA OREDAN. Övers. Britta Gröndahl.

231 s. Trevi 1987. Pris: ca 170:-

ISBN 91-7160-854-0
När psykologen Elsa Labbé återvänder till sin våning i Paris efter semestern finner hon sitt hem i en enorm röra. Trots alla tydliga spår tar det tid innan hon fattar att hennes dotter Laurie knarkar.

Hela Elsas tillvaro rasar samman. Hon säger upp sitt arbete, tar ut pengar och reser bort med dottern för att hjälpa henne sluta med heroinet. Men den enda som kan rädda Laurie är Laurie själv.

Det är ett utifrån-perspektiv som Cardin-al ger läsaren, för dem som själva inte knarkar. Elsa kan inte förstå varför Laurie fascinerar av den tomhet som knarket ger. Men vad bygger egentligen *Elsas* väl-ordnade liv på? Hon tvingas omvärdera det också.

Det är en stark roman, och man förstår att den delvis är självupplevd.

Åsa Hammar

Robert Darnton. STORA KATTMASSA-KERN och andra kulturhistoriska bilder från franska upplysningstiden. Övers. Paul Frisch.

338 s. Ordfront 1987. Pris: ca 182:-

ISBN 91-7324-285-3
"Syftet med denna bok är att undersöka folkliga tänkesätt i sjuttonhundratalets Frankrike." Inte bara vad folket tänkte utan hur det tänkte, hur det föreställde sig världen och gjorde den meningsfull. Så börjar författaren, men i bokens avslutning varnar han för att dra alltför stora växlar på hans försök till förklaringar. Det är sunt ty han försöker sig på den i vissa stycken oprövade metoden att kombinera ett slags deskriptiv-analytisk historisk skrivning med angreppssätt hämtade från antropologin. Han menar att han därmed skiljer sig från gängse mentalitetshistoria. Mig tycks distinktionen tämligen fin.

I sex avsnitt undersöker han lika många fenomen: Tryckerigesällor som finner det roligt att jaga och, enligt dagens tänkesätt, grymt massakrera katter; bönder som berättar sagor inte för deras psykoanalytiska nyttas skull utan snarare för att genom dem förklara för sig själva och stå ut med sin tämligen eländiga tillvaro m.m.

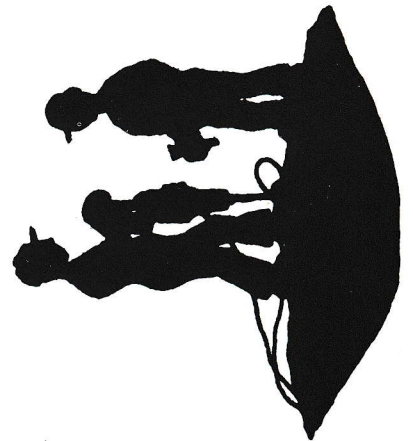
Det enligt min mening bästa avsnittet behandlar Encyklopedisternas kunskaps-teori, nämligen Diderots m.fl. införande av en ny kunskapssyn, en ny syn på världens hierarkiska ordning och delarnas plats i denna ordning. Men bara för att det nya synsättet var mera vetenskapligt var det inte mindre ideologiskt jämfört med äldre, medelålders. Det vore intressant att utifrån upplysningens arv, sådant det är idag, analysera nutida vetenskaps ideologiska barlast.

Slutligen avhandlas en borgerlig läsa-res reaktioner på Rousseaus skrifter. Nu var

väl Rousseaus tänkande egentligen ett ganska eländigt hopkok av allsköns pyrande idéer, uppdämda känsloladdade underströmmar av social och erotisk frustration och identitetslöshet, men han förmodade som ingen annan ge uttryck för den vilja till självbestämmande och demokratisk handling som under den franska revolutionen kom att under en kort tid lägga makten i folkets händer. Darnton lägger dock inte så stor vikt vid den sidan. Han analyserar mera "romanikens känslösamhet" och lämnar oss därvid i sticket ifråga om dess samhälleliga relevans. Här uppkommer problemen med en historisk skrivning som inte utgår ifrån ett historiefilosofiskt och metodologiskt någotlunda enhetligt tänkesätt.

Genom ett slags objektivitetsföreställning hamnar den i ett sammelsurium av idéer och tolkningar, i ett plockande med historiska trossatser, metoder och analyser, som genom att inte kunna anvisa enskildheter en plats i ett bestämt samhällssystem visserligen kan bli rolig och tänkvärd historik, men lämnar frågan om innebörden öppen. Historieskrivningen blir ahistorisk.

Wolf Elz

DEN SVENSKA LITTERATUREN. DE LIBERALA GENOMBROTEN 1830-1890. Red. Lars Lönnroth och Sven Delblanc. Ill. Bonniers 1988. Pris: ca 332:-

ISBN 91-34-50863-5

När nu tredje delen av *Den svenska litteraturen* kommer ut blir de problem som utgivarna pekade på redan i inledningen till första delen allt mer aktuella. Ju närmare vår tid skildringen kommer desto svårare blir det att utnämna klassiker och att fastställa en kanon. Det blir också för varje år som går allt omöjligare. En idémässig och estetisk pluralism och litteraturens alltmer undanskymda ställning i massmediakulturen gör det auktoritära utvalet allt mindre acceptabelt. Trots detta måste ett urval göras; det gäller ju en litteraturhistoria, inte en bokkatalog. Det är en truism att påpeka att all historia skrivs utifrån författarnas egen tid; det intressanta är att försöka se hur aktuella värderingar präglar redaktionsarbetet. En jämförelse med föregångare som *Ny illustrerad litteraturhistoria* blir naturlig.

Först och främst styr det politiska perspektivet indelningen på ett helt annat sätt än tidigare. Tiden 1830-1890 innebär att Bondesverige förvandlas till ett Borgarsverige, där de stora massorna lever kvar i Fattigsverige. Det är folkrörelsernas tid, men ännu bara i början av arbetarrörelsens. Idéhistoriskt dominerar liberalismen. Det moderna Sverige håller på att formas; i litteraturen talar man också (ända sedan Brandes tid) om "det moderna genombrottet".

Konsekvenserna av det nya perspektivet blir tydligast i det avslutande kapitlet, där litteratursociologerna Bo Bennich-Björkman och Lars Furuland skriver om "Vad folket sjöng och läste", ett område där de själva är pionjärer. Forskningen här

är ny, och inget översiktsverk har presenterat resultaten annat än i förbigående. "Folkskolans läsebok", "Snusbodens sagovärld" och "Visor i skillingtryck" är representativa rubriker.

Att ett genrehistoriskt betraktelsesätt anläggs, i kapitlet om romanen, är också en beaktansvärd "nyhet".

Det biografiska stoffet är betydligt knappare än i motsvarande äldre arbeten, men givetvis ägnas storhetser som Almqvist, Rydberg och Strindberg inte bara verkommentarer utan även levnadsteckningar. Pärlor i denna volym är en del personhistoriska notiser, mest lysande Delblancs "Porträtt av Strindberg".

Vissa äldre litteraturhistoriker har beklagat sig över allt bildmaterialet i den nya handboken. Det är svårt att förstå dem i synnerhet när det gäller den senaste volymen. Här finns samspelet mellan ord och bild framställt med det nya synsätt som framför allt Gunnar Tideström introducerade. Det är självklart att en modern litteraturhistoria avsedd för en bred publik till stora delar måste vara en bilderbok.

Leif Åslund

Ulla Ekh. MÄNNISKOR VID RÅNE ÄLV. 119 s. LT 1988. Pris: ca 142:-

ISBN 91-36-02665-4

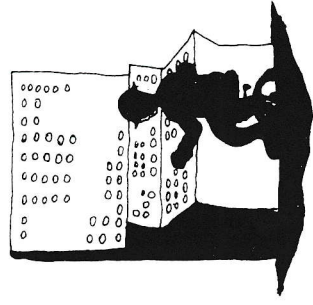
Det är alltid intressant att höra vad folk tycker. I kvällstidningarna och i TV:s nyhetsprogram orkar journalisterna ta sig till Sveavägen eller så och fråga. Men ett ansikte, ett namn och ett citat säger inte mycket.

I Ulla Ekhs intervjubok får vi veta mycket om de tretton familjer hon besökt. Många har bott i Råne älvdal hela livet. Alla har ett förhållande till älven. Det finns en älvrådargrupp, Amore, och det finns dess motståndare, Arbetsgruppen för

Råne älvdals utveckling, som är för utbyggnad.

Boken innehåller också lite historik och en beskrivning av dagsläget: Det finns inte längre några industrier kring älven, ungdomarna flyttar och det kommer näst intinga turister. Är det Birgitta Dahl, sommarstugeägarna eller de bofasta som ska bestämma?

Lill Sjöström

Urban Ekstam, Mårten Aronsson. ÅNGAR. Ill. Nils Forshed. LT1988. Pris: ca 302:-

ISBN 91-36-02720-0

Efter att ha läst ett hundra dikter om Ikaros, längtade poeten Werner Aspenström tillbaka till "gossen Gråsten" kvarlämnad på ängen tillsammans med lilla flickan Granruska.

Något av känslan i Aspenströms dikt kommer för mig när jag läser boken *Ångar* av Urban Ekstam, Mårten Aronsson och Nils Forshed, utgiven på LT förlag i samarbete med Naturvårdsverket.

Nils Forshed står för de utsökta illustrationerna.

Boken är befriande fri från den romantiska barlast som annars brukar vara så vanlig i böcker om natur. I *Ångar* finns inga extravaganta utflykter à la Ikaros. Boken kan istället beskrivas som något av ett standardverk av intresse inte bara för

dem som har en äng att hävda utan också för alla som har ett allmänt intresse av jordbrukets historia i Sverige.

Boken innehåller en genomgång av ängsbrukets tusenåriga historia, ängens växt- och insektsliv samt slutligen praktiska råd om hur man på bästa sätt ska sköta det stycke kultur- och naturhistoria en äng innebär.

Författarna kommer också med en försiktig kritik mot en tidigare förhälsande syn på ängen som en kvarleva av värmetidens lövurskogar, en syn som många gånger förstört tidigare välbäddade ängar. Man lät helt enkelt de ädla lövträden, ek, ask och lind, ta över på ängsväxternas bekostnad.

En välvårdad äng ser nämligen inte alls ut som "vykortängen" med ekar som lägger stora delar av grässvålen i djup skugga. Istället tuktade dåtidens bonde, om han var en duktig jordbrukare, träden och buskarna ordentligt. Och eken skyddes som pesten.

Bruket att tukta lövträden kallas röjningsbruk och hade en viktig funktion när det gäller att hålla marken fruktksam. Vid röjning frigörs nämligen näringsämnen som foderväxterna kan ta tillvara.

Från att ha varit ett dominerande inslag i den gamla jordbruksbygden är ängen, liksom många av dess växter och insekter hårt trängd i dag. Stora ängsarealer har plöjts upp till åker och resten har fått växa igen till skog.

Resterande ängar, gissningsvis en proportionen av den ursprungliga arealen, sköts till ofta ganska stora kostnader och dryga arbetsinsatser.

Länsstyrelserna i landet har fått ta emot en viss kritik för att det satsas pengar på den här typen av landskapsvård. Pengarna behövs bättre på annat håll inom natur-

vården, sägs det.

Jag ska inte gå in närmare i den här debatten, bara konstatera att det finns tusen skäl att behålla åtminstone några ängar, vårdade enligt gammal sed. Vårfingerört, blodrot, brunkulla, slättergubbe och getväppling, heter några av skälen. Och andra skäl heter Liten Guldvinge, Svävflugelik dagsvärmare och Tistelfjäril.

Lars Tyskling

Peter Englund. POLTAVA. Berättelsen om en armés undergång. 276 s. Atlantis 1988. Pris: ca 202:-

ISBN 91-7486-834-9

Regementsfanor är inte alltid segertecken. På Upplands regementes fana står, om jag inte minns fel, "Poltava 1709". Upplänningarna hade anledning att minnas Poltava. Regimentet hade gått ut i slaget med nära 700 man; efter striden räknade man 14 överlevande. Den sista striden i Karl XII:s ryska fälttåg hade slutat i en massaker; omkring 7000 stupade, över 20000 gick i rysk fångenskap. Här finns inte utrymme för fler siffror. Sådana finns i stort antal i Peter Englunds skildring, som överflödar av uppgifter om krigets vardagsverklighet, de flesta dock av en helt annan påtaglighet än siffrornas. Skildringen har en konkretion som är nära nog enastående i svensk krigshistoria. Här ser man blodet och trasorna, lyssnar till ångestrop och dödsstrin, får höra hur infanterielden låter. Med övertygande detaljskärpa och stark inlevelse skildras

stridens förvirring och de enskilda människornas hjälplöshet; det gäller både officerare och meniga. Karl XII är befriande ointressant i sammanhanget. Mitt i de förvirrade hoparna transporteras kungen, skyddad av en levande mur av män som får ta emot skotten i sina kroppar.

Att nå en hög grad av realism i stridsskildringen är väl Englunds främsta syfte; här lyckas han också bäst. Övertygande är också analysen av strategi och taktik. Men författaren har även idéhistoriska ambitioner och söker bl.a. visa hur soldaterna motiverades för striden med religiösa argument. På den punkten blir han inte motsägelsefri. Han vill hävda att befälet manipulerade soldaterna. Samtidigt skildras manipulatioerna som allvarligt troende. Det går inte riktigt ihop. Resonemangen om feodalism och avspeglingen av det feodala samhället i armén är heller inte alltid övertygande.

Peter Englund har skrivit en populärvetenskaplig skildring, som bygger på ett omfattande material av källor och litteratur, vilket han omsorgsfullt redovisar och diskuterar i en efterskrift. Han har knappast förbigått någon väsentlig av de källor som finns bevarade i form av officiella och privata dokument. Däremot har han valt att nästan inte alls hänvisa till sina källor i texten. Berättartekniken är alltså närmast den historiska romanens. Frågan är om inte en och annan smidigt infogad hänvisning i texten rentav hade stärkt skildringens åskådlighet. Nu händer det ibland att läsaren känner viss irritation över att inte veta hur författaren har handskats med källorna.

Som helhet är Peter Englunds bok populärhistoria på hög nivå, av ett slag som är nytt i svensk litteratur.

Leif Åslund

FRÅN BONDEUPPROR TILL STORSTREJK. Dokument om folkets kamp 1720-1920. Red. Jan af Geijerstam, Lars Frendel, Johan Söderberg. 251 s. Ordfront/Arkivet för folkets historia 1987 (Demokratiskt bibliotek). Pris: ca 140:-

ISBN 91-7324-2977

Denna samling källtexter fortsätter *Ett annat Sverige* (1980) som behandlade perioden 1200-1720. Den skall belysa klasskampen och det arbetande folkets "strid mot orättvisor och förtryck". De valda, cirka 140 texterna, som representerar olika källtyper, skall dessutom spegla "viktiga historiska händelser" och vara "lättlästa och spännande". Det är ingen lätt uppgift författarna har påtagit sig. Man kan ibland ha en annan uppfattning beträffande källurvalet, det är ofrånkomligt. Det finns exempelvis många berättande källor som inte kan användas utan tendenskritik. Men viktigast är den kompletterande historiebild som lyfts fram, delvis verkligen ett perspektiv nerifrån, och det genom nytt material – nästan 2/3 är otryckta arkivhandlingar. Inledningar och korta kommentarer, källangivelser, en kronologi och en käll- och litteraturförteckning är till stor hjälp. Förhoppningsvis används denna utmärkta källsamling och historiebok i historiebokdervisningen.

Martin Grass

Jan Guillou. I NATIONENS INTRESSE. 435 s. Norstedts 1988. Pris: ca 207:-

ISBN 91-1-882052-2
Detta är en av de bästa thrillers som jag har haft äran att stifta bekantskap med. Guillou skriver på ett sätt som vitnar om författarvana och ett grundligt förarbete. Historien är medryckande och fint uppbyggd och språket flyter bra.

Jag har inte läst någon av de två tidigare böckerna om den svenske "007" - Carl Hamilton, alias Coq Rouge - men ännar nu ta itu med även dessa, som måste vara läsvärda även om de bara är hälften så bra som *I nationens intresse*.

I nationens intresse är ett bra exempel på att "underhållningslitteraturens" action och spänning kan samverka med en "djupare" handling.

Patrik Nilsson

Bo Gustafsson. DEN TYSTA REVOLUTIONEN. Det lokala välfärdssamhällets framväxt. Exemplet Örebro 1945-1982. 237 s. Gidlunds 1988. Pris: ca 160:-

ISBN 91-7843-006-2
Med Örebro som exempel skildras här välfärdssamhällets framväxt och den oförentliga sektorns tillväxt under efterkrigstiden. En serie studier har sammanfattats av professor Gustafsson.

Det är ett bra uppslag men inte är det "en av de största och mest befriande sociala

revolutioner en människogeneration har upplevt" som beskrivs. Här saknas helt det kritiska perspektivet. Boken är en förbehållslös platt hyllningsskrift till den svenska socialdemokratin och utvecklingen beskrivs som en enda bred väg utan vägsål.

Intressant hade varit att peka på alternativa möjligheter och jämföra med andra länder. Vad hade t ex hänt om inte kommunindelningsreformen genomförts 1974 utan vi haft 1000 kommuner med sin närdemokrati? Resultatet hade kunnat bli en spännande bok.

Staffan Glassel

Carl B. Hamilton (red.) EUROPA OCH SVERIGE. EG-frågan inför 90-talet. 241 s. SNS förlag 1987. Pris: ca 192:-

ISBN 91-7150-325-0
Jan Olsson, Olle Svenning. TILLHÖR SVERIGE EUROPA? 255 s. Författarförlaget 1988. Pris: ca 172:-

ISBN 91-7054-559-6
1992 ska EG:s inre marknad vara verklighet. Då ska gränserna mellan de 12 medlemsländerna rivas, kapital, tjänster och människor ska fritt få röra sig mellan länderna. En jättelik marknad om 320 miljoner människor ska bli resultatet. Europa ska bli starkt igen, är det tänkt. Vad som förlorats till USA och Japan ska tas tillbaka.

Detta scenario tillsammans med det faktum att Sveriges EFTA-bröder Norge och i än högre grad Österrike på allvar börjat fundera över sitt förhållande till EG har satt ny fart på debatten.

Två nyutkomna böcker, *Europa och Sverige, EG-frågan inför 90-talet* och *Tillhör Sverige Europa?* utgör nödvändig läsning för att kunna orientera sig i och hänga med i debatten.

Den av Hamilton utgivna antologin behandlar Sverige och EG ur en rad olika synvinklar - valutasamarbete, arbetsmiljö, den så kallade EFTA-vägen till EG, jordbrukspolitik etc. Särskilt intressant, tycker jag, är det övertygande sätt på vilket det visas att neutraliteten inte var det som fick regeringen Palme att "förra gången", i början av 70-talet, säga nej till EG. Neutralitetsargumentet, som grepp tillbaka på Erlanders Metallal i EG:s ungdom, togs till när det stod klart att det inte gick att ena SAP.

Utgångspunkten för SAP:s EG-politik var ju att nära anknytning, rent av medlemskap, var ett allvarligt tänkt alternativ. Detta, bland annat, behandlas av Hamilton i ett samtal med Bengt Rabaeus, Sveriges EG-ambassadör 1978-1983. Också Olsson-Svenning behandlar detta tema relativt ingående.

Olsson-Svennings bok är ett välskrivet, lätt flytande reportage, om än aningen rapsodiskt.

Dessa båda böcker är typiska för den pågående debatten kring EG. De är i grunden positiva till EG. Sverige har nog det mesta att vinna på att gå med eller av att åtminstone lägga sig mycket nära. Visst redovisas kritiska röster. I Hamiltons bok finns ett bidrag av C H Hermansson och Olsson-Svenning intervjuar starkt kritiska företrädare för Labours vänster. Men de väger lätt jämfört med Spaniens EG-frälsta socialister med Felipe Gonzales i spetsen och Italiens kommunister.

Detta båda böcker utgören god grund att stå på i den debatt som förs snart sagt överallt - i media, inom partierna och inte minst inom fackföreningsrörelsen. Läsning också för dem som fortfarande anser att EG är "monopolens gemenskap".

Anders Ljungberg

Gunnar D Hansson. NÅDENS OORDNING. Studier i Lars Ahlins roman *Fromma mord*. 507 s. Bonniers 1988. Pris: ca 202:-

ISBN 91-0-047499-1

För den som är intresserad av "grundfrågor om livshållningar, litteratur och estetik som så intensivt återspeglas i Lars Ahlins verk" är Gunnar D Hanssons *Nådens ordning* en guldgruva. Utifrån begreppen Ordet, Kroppen och Allegorin tar han läsaren med på en litterär resa som heter duga. Stundom är det svårt att hänga med, för mig är stackare som inte har författarens referenser, stundom är det roligt av bara den. Men räkna med omläsningar och ivrigt slående i hemmets lexika!

Det som förundrar mig, är hur någon kan skriva en tegelsten om en roman. Egentligen är det sanslöst - men i det här fallet är det sanslösa härligt. Läs med öppna ögon och läs om *Fromma mord*!

Bengt Söderhäll

Gunnar D Hansson, Ingemar Alguin, Jan Lindhagen. MARTIN KOCH - TRE STUDIER. 80 s. Gidlunds 1988. Pris: ca 100:-

ISBN 91-7844-120-X
Martin Koch-sällskapets årsbok 1988 innehåller tre studier som främst kretsar kring författarens tre kanske viktigaste böcker: *Arbetare*, *Timmerdalen* och *Guds vackra värld*. En trilogi med arbetarmotiv. Studierna tar bland annat upp berättaren Martin Koch och hans förhållande till makt, rätt och moral.

Sällskapet med säte i Hedemora har bland annat till syfte att "... vidmakthålla intresset och vidga förståelsen för Martin Koch och hans verk...", en målsättning som väl uppfylls i de tre studierna.

Men vill man sprida kunskap om ett angeläget författarskap till en bredare krets än sällskapets egna medlemmar, måste man se till att hålla priset nere. Hundra kronor för knappt åttio sidor är på tok för mycket.

Bengt Dagrén

Gustav Henningsen. HÄXORNAS ADVOKAT, historiens största häxprocess. Övers. Anna Pyk. Fackgranskning Bengt af Klintberg. Ill. 380 s. Tiden 1987. Pris: ca 202:-

ISBN 91-550-2707-5

Alonso de Salazar Frias verkade i början på 1600-talet som inkvisitionen undersökningsdomare i Baskien. Hans uppgift var att ta reda på om påståendena om en utbredd förekomst av häxor var sanna och att i så fall leda de nödvändiga rättgångarna. Han finner till att börja med att många häxor, kvinnor, barn och män utpekade som skäliggen misstänkta. En del hade redan erkänt och fått syndernas förlåtelse, andra spårades upp allt efter-

som undersökningen framskred. I själva verket antar det hela jättelika proportioner, helst på de platser där inkvisitionen verkade. Så småningom ser Salazar ett mönster i hela förloppet: där rykten kommit igång och följts upp av myndigheter, där ökar också utpekandena och anmälningarna. Där ryktesspridningen undertrycks eller negligeras, dör den. Detta leder Salazar till att tro att det i de allt övervägande fallen inte är fråga om verkligt häxeri och han lyckas övertyga inkvisitionen om att nedläggna vidare förföljelser.

Henningsen beskriver, med stöd i ett omfattande och av honom upptäckt arkivmaterial, dels Salazars arbetssätt och dels själva den häxkult som ligger till grund för anklagelserna. Han kommer därvid fram till att man måste skilja mellan å ena sidan själva den folkliga häxtron och å den andra häxhysterien som leder till förföljelser och till om självangivelser.

Det är en mycket ingående och bitvis spännande och brokig redogörelse. Författarens kritik av andra tolkningar av häxfenomenet förefaller dock tunn med hänsyn till att han själv inte förmår inordna stoffet i ett större historiskt sammanhang.

Wolf Elz

Billie Holiday, William Dufty. LADY SINGS THE BLUES. Övers. Carl-Erik Lindgren. 186 s. Rabén & Sjögren 1988. Pris: ca 72:-

ISBN 91-29-59277-1

Billie Holidays självbiografi kommer nu ut i en ny upplaga. Denna gång i pocket. Boken tillhör klassikerna inom jazz- och blueslitteraturen och det med rätta. Billy Holidays berättelse om sitt liv är spännande läsning. Hon berättar om hur

hon blev utnyttjad av musikbranschens direktörer, om hur hon försökte göra upp med sitt narkotikamissbruk och om hur rasister hela tiden försökte klämma åt henne. Men först och främst berättar hon om sitt liv som bluesångerska.

Det här är en bok som alla musikintrasserade borde läsa.

Det är dåligt av förlaget att inte förse boken med ett rejält efterord. Nu får läsaren inte veta när och hur boken kom till och inte heller hur den bemöttes. Vidare saknas en beskrivning av hennes liv efter att boken kom ut och en redovisning av hennes betydelse som artist.

Börje Löfgren

Tahar Ben Jelloun. SANDBARNET. Övers. Mats Löfgren. 180 s. Alfabet 1988. Pris: ca 152:-

ISBN 91-7712-153-8
I en marockansk familj föds bara döttrar. Katastrof. Det åttonde barnet skall bli en son, oavsett egentlig könstillhörighet, bestämmer fadern.

Så föds Ahmed, som egentligen är en flicka. Men det vet bara föräldrarna och han själv. Han får många fördelar framför sina förtryckta systrar. Men hans liv blir en enda lögn, och han känner en stor tomhet utan ett veta hur han skall komma till rätta med den.

Tahar Ben Jelloun är en marockansk författare bosatt i Paris. Han har lyckats skapa en riktig, skimrande saga med magiska undertoner, som dock trasslar in sig något i sina egna filosofiska funderingar mot slutet.

Åsa Hammar

Kjell Georg Johansson. NER I HÄMMEN. 90 s. Bokförlaget Settem i samråd med Liv i Sverige 1988. Pris: ca 117:-

ISBN 91-7586-302-2
"Varje liv är värt att skildra" är mottot för föreläsningen Liv i Sverige. Här dras ännu ett bortglömt yrke, åtminstone litterärt sett, fram i ljuset. Kjell Georg Johansson skriver om sin vardag som stuveriarbetare i Göteborg. Från sjuttioalets ganska talrika yrkeskår där den mänskliga styrkan fortfarande spelade en huvudroll till åttiotalets allt mer automatiserade containertrafik.

Det är en enkel och kantig skildring, ofta lite ostrukturerad men aldrig trögläst. Inga insmickrande överdrifter, inget språkligt finlir. Bara rakt på; så här är det att jobba i hamnen.

Det ligger ett stort värde i varje sådan berättelse.

Pelle Olsson

Sture Källberg. UT UR SKOGEN. 198 s. Norstedts 1988. Pris: ca 162:-

ISBN 91-1-881162-0

När gränserna öppnades efter andra världskriget begav sig Sture Källberg ut. Första resan var en gruppresa till Holmenkollen med backhoppning och norsk fiskkorv. Sedan handlade det om betskörd på Jylland, dödsringning i stora klockan i Notre Dame, resor mellan ockupationszonerna i det sönderbombade Tyskland, restaurangslit i London och nakenbad i Rumänien. Bland annat.

I femtiofem små stycken skildras hur en blivande arbetarförfattare upptäcker världen, ett resandets universitet. Det är en rak och effektiv prosa, men för mycket svartvit proletärbok och för splittrat.

Boken hade vunnit mycket på att berättelserna satts i ett sammanhang, kanske med hjälp av ett rejält förord. Nu är det en handfull lösryckta fragment.

Staffan Glassel

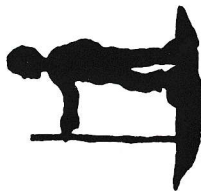
Utgångspunkten är de åtta barn som en vintersöndag 1949 döps i en utkyld kyrka på den skånska landsbygden. Romanen följer deras levnad i relation till samhället och varandra till åttiotalets slut.

Berättarjaget, Fredrik Vilhelm, har del i den anarkistiskt drömmande sidan av studentrevolternas 60-tal. Som framtidsskare i det pragmatiska välfärdssamhället visar det sig bli svårt för honom att annat än motverka sina egna syften.

Fredrik Vilhelm bär dock kärleken till Helena med sig genom livet. Hennes flyktiga vagabonderande styr ut henne i det becksvarta mörkret. Helena gör karriär som terrorist i Västyskland!

Till min syster är en generationsroman med ömsinta persongestaltningar. Det är därför sorgligt att författaren inte också belyst terrorismen som den fascistiska egotripp den är – utan likhet med folklig kamp.

Anders Tidström

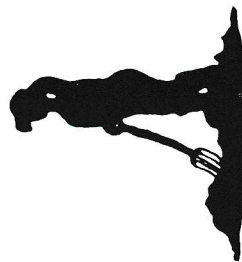

Erik Jonas Lindberg. TUGGA BECK, SLÅ BLOD, SKÅDA I BRÄNNVIN. Om folkliga huskurer och medicinsk magi. I urval av Agneta Lilja. 270 s. Prisma 1986. Pris: ca 217:-

Detta är en uppföljningsvolym av den tidigare *Om skrämt, magi och gammal klokskap* (1955) av samme författare. Erik Jonas Lindberg (1905-1985) var en flitig nedtecknare av folkliga traditioner från sin hemsocken Ragunda i Jämtland. Här

Ivar Lo-Johansson. TILL EN FÖRFATTARE. Omlagsvinjett Sven Erixson. 213 s. Bonniers 1988. Pris: ca 147:-

ISBN 91-0-047654-4
Till en författare är en bok som kan komma att innebära slutet för den ung-litterära åttioaltesestetismen och början till en ny, realistisk samtidslitteratur. Där de unga åttioalförfattarna s.k. litteraturdebut mest är en dans kring köttgrytorna, en inbördes tävlan om litteraturkritikernas och stipendienämndernas gunst, har Ivar Lo-Johansson med sin nya bok tillfört debatten ett inlägg som verkligen handlar om litteratur och om den *verklighet* varur litteraturen spirar.

I arton essäer granskar Ivar Lo den svenska litteraturens nuvarande miserabla tillstånd, beklagar bristen på realistiska samtidsromaner men lägger skulden därför icke blott på motståndaren, på bourgeoisie, utan också på arbetarrörelsen, som länge motarbetat all kämpande proletärlitteratur, och på arbetarklassen, vars borgerliga sneglande, konservatism och självhät försvarar mycken kulturkamp. "Arbetarklassen köpte bokhyllan men inte böckerna."

På ett glasklart språk, överträffat i enkelhet och skönhet, förklarar Ivar Lo att bristen på samtidsromaner ytterst bottnar i en rädsla för realism och att den historiska romanen oftast inget annat är än verklighetsflykt. "Imperfektum förläter medan presens anklagar." Han hävdar att realism

för en författare innebär att hitta sitt eget språk, att lyssna till rösten i sitt eget bröst, att ännu – "om det så bara är ett enda" – är författarskapets kärna, det som tvingar en författare att över huvud taget börja skriva, och att formen, det mest svår-fångade av allt, ligger fördolt i själva ännu.

Ivar Lo förespråkar en proletärlitteratur där skildringen av förtrycket är viktigare än beskrivningen av olika arbetsmoment, en *allvarlig, ung* litteratur som inte vill underhålla utan *anklaga*, en litteratur som sätter "den anonyma hälften av Sveriges befolkning", den av borgerliga författare negligerade, osedda, icke skildrade hälften, i centrum.

Till en författare är en litterär stridskrift, en bok som utpekar vår tids politiska huvudfråga, kampen om "det kulturella kapitalet" eller – för att anknyta till Förr och Nu:s paroll – kampen för en folkets kultur.

En detalj gör mig dock sorgsen. Ivar Lo-Johansson kallar genomgående författaren för "han". Det är begripligt, då han skriver utifrån sina egna erfarenheter, men ändå – i ett vidare perspektiv – fullkomligt obegripligt.

Margareta Zetterström

Viivi Luik. DEN SJUNDE FREDSVÅREN. Övers. från estniska Peeter Puid. 297 s. Fripress 1988. Pris: ca 152:-

ISBN 91-7896-056-8
En liten flicka bor med sin mor, morbror och mormor i Södra Estlands skogar. Det är sju år efter krigsslutet. Många spår finns kvar av kriget, och ännu fler av Stalins massdeportationer av motståndare till kollektiviseringen av jordbruket.

Stora vackra trähus står tomma med igenväxta syrenbersår i trädgårdarna. Flickan i berättelsen är den genom vars sinnen allt beskrivs, sinnligt och detaljerat. Landskapet är inte olik det svenska. Samtidigt har Viivi Luik skapat en stark känsla för samtidspolitikens konsekvenser för området.

Det är en egensinnig och ibland elak flicka som är väl medveten om sin position som den som får ge utlopp för moderns missnöje. De bor trångt i mormors lilla stuga och är beroende av hennes välvilja.

Åsa Hammar

Orvar Löfgren. (red.) HEJ, DET ÄR FRÅN FÖRSÄKRINGSSKASSAN! In-förmalseringen av Sverige. 217 s. Natur och Kultur 1988. Pris: ca 147:-

ISBN 91-27-01921-7
Har Sverige genomgått en kulturevolution? Från att ha varit en nation känd för sina strikta maner och sin långt drivna formalisering i umgänget, privat såväl som offentligt, har landet under de senaste decennierna blivit den nation där den in-

formella stilen drivits längst. Det gäller kläder, språk och umgängesformer över huvudtaget. Hur skall denna omvandling tolkas? Är det bara en ylig, kosmetisk förändring eller speglar den en verklig djupgående demokratiseringsrörelse bort från det gamla hierarkiska samhället?

Om detta handlar den här boken, som är resultatet av ett tvärvetenskapligt seminarium bland humanister vid Lunds universitet. Tyvärr måste sägas att resultatet är tunt, för mycket av mångordigt spekulerande. Orvar Löfgren gör emellertid en god sammanfattning i slutkapitlet.

Christina Ericson

Tomas Löfström. TILL MIN SYSTER. 279 s. Wahlström & Widstrand 1988. Pris: ca 202:-

ISBN 91-46156267
Utgångspunkten är de åtta barn som en vintersöndag 1949 döps i en utkyld kyrka på den skånska landsbygden. Romanen följer deras levnad i relation till samhället och varandra till åttiotalets slut.

Berättarjaget, Fredrik Vilhelm, har del i den anarkistiskt drömmande sidan av studentrevolternas 60-tal. Som framtidsforskare i det pragmatiska välfärdssamhället visar det sig bli svårt för honom att annat än motverka sina egna syften.

Fredrik Vilhelm bär dock kärleken till Helena med sig genom livet. Hennes flyktiga vagabonderande styr ut henne i det becksvarta mörkret. Helena gör karriär som terrorist i Västyskland!

Till min syster är en generationsroman med ömsinta persongestaltningar. Det är därför sorgligt att författaren inte också belyst terrorismen som den fascistiska egotrippen den är – utan likhet med folklig kamp.

Anders Tidström

Stephen Marlowe. CHRISTOFER COLUMBUS MEMOARER. Övers. Gabrielle Imholz. 584 s. Norstedts 1988. Pris: ca 222:-

ISBN 91-1-872122-2
Columbus ger här sin egen version av de resor han företog till nuvarande Västindien och Centralamerika, men han låter pennan föras av 1900-talsförfattaren Stephen Marlowe. Berättargreppet möjliggör diverse anakronistiska inslag. Vid den första landstigningen på en av Bahamaöarna 1492 jämför han exempelvis sin egen situation med Neil Armstrongs på månen 1969. Dessutom har han ofta kritiska, och för läsaren roande, synpunkter på modernare biografier över hans person. Tekniken har dock sin begränsning, vilket känns efter 500 sidor. Berättarglädjen är emellertid påtaglig och språket växlar medvetet mellan olika stilnivåer medan gränsen mellan dikt och verklighet suddas ut. Allt utspelas i ett högt tempo, med ett imponerande persongalleri, och pauserna är få. Slutresultatet blir faktiskt en både spännande och lärd produkt.

Ingemar Hedman

Jan Myrdal. EN ANNAN ORDNING. Litterärt & Personligt. 250 s. Norstedts 1988. Pris: ca 187:-

ISBN 91-1-883232-6
En annan ordning, femtonde delen av enmansdidskriften *Skriftställningar*, har tonvikten lagd på litteratur och kan ses som en fortsättning av Jan Myrdals tidigare utgivna böcker *Strindberg och Balzac* (1981) och *Ord och avsikt* (1987).

Efter att ha fastslagit ramarna för diskussionen (det faktum att Sveriges välstånd bygger på träldom och utsugning i Tredje världen) tar författaren i olika

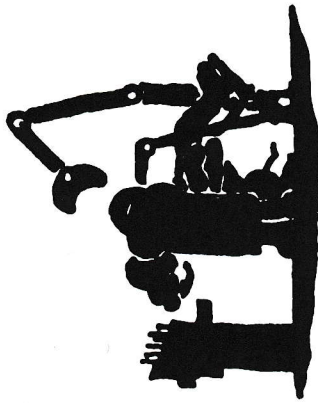
artiklar – bl.a. med Strindberg och Ivar Lönn som åskådningsexempel – ställning för den stora traditionen, för den realistiska, den refraktära litteraturen, mot den inskränkt sköna, den akademiska, den tjänande statslitteraturen, mot Dallas och fördommande barnkultur.

I dessa texter rör Myrdal vid frågor av avgörande betydelse för allas vår framtid (det arbetande folket måste bryta de härskandes makt över tankelagarna!) och utpekar de nödvändiga politiska uppgifterna, vikten att organisera sig mot de härskandes stat, utanför deras kulturpolitik.

I bokens senare del, undertiteln *Persönligt*, utmålar Myrdal socialismen som varje människas rätt, och möjlighet, att äta äkta camembertost tillverkad av opastöriserad mjölk och att dricka oförfälskade årgångsviner. Det är i och för sig underhållande läsning (även för dem som är oeniga i fråga om vindrickande och berusning och som kanske inte håller med författaren om att Arlas lättmjölk utgör det verkligt onda i dagens svenska samhälle). Men bokens tyngdpunkt ligger trots allt inte här bland ostarna och vinerna utan i de inledande artiklarna om litteratur. Där diskuteras frågor som borde diskuteras också långt utanför Jan Myrdals enmansdidskrift.

Margareta Zetterström

Bengt Pohjanen. DAGNING; RÖD! 439 s. Norstedts 1988. Pris: ca 202:-

Återberättaren Olof P. förbereder en film tillsammans med vännen Lars och en regissör om den korpelanska väckelsen, som bröt fram i Tornedalen i 30-talets början. Med självförbrännande frenesi söker han efter en hållbar sanning om den mytomspunne finske predikanten Toivo Korpela. Han använder alla tänkbara källor, vittnen, en roman av vännen Lars, som är tornedalning och har många förbindelser till de människor som drogs med i väckelsen.

Det är en i högsta grad preliminär text som växer fram i form av anteckningar, dramautkast, litterära ansatser. Olof P. vandrar bort från realismen, irriteras av den allvetande berättaren och alla tvärsäkra omdömen. Resultatet blir ett slags osäkerhetens estetik.

Någon sanning om korpelanerna när aldrig Olof P., men en ödmjukhet inför dem han försöker förstå. Och kanske vill Pohjanen med denna i alla avseenden våldigasatsning helt enkelt få oss att undra om inte Helig Ande är viktigare än rätt lära.

Mats Miljand

Kathleen Raine. DEN OSEDDA ROSEN. Dikter i tolkning av Lasse Söderberg, Rut Hillarp och Erik Lindegren. Inledning Lasse Söderberg. 64 s. ellerströms (Enhörningserien) 1988. Pris: ca 65:-

ISBN 91-86488-36-8
Ett urval poesi från fyrtioal och framåt från en av de mest uppburna engelska poeterna.

Raine skriver om de stora frågorna, om kärleken och döden och hon söker utifrån en naturvetenskaplig skolning i brutal förkortning att gestalta skapelseundret.

Till kosmogonin förhåller jag mig kall-sinnig, men Raine hemfaller inte åt lättköpt idealism och mystik utan skriver starkt och hett ungefär som Forssell i sin senaste stora samling *Sånger*. Men mer bildbemängd.

Här återfinns metaforer och bilder som Lindegren brukade på 40-talet.

Sök sålunda efter skapelsesvar och när det gäller Lindegren, efter förebild och symboliska lån.

Trygve Lundh

Jancis Robinson. DRUVOR OCH VINER. Guiden till världens olika druvsorter. Ill. Övers. Margareta Eklöf. 265 s. Forum 1988. Pris: ca 402:-

ISBN 91-37-09429-7
Guiden till världens druvor och viner finns redan på många språk. Den flimrade som hastigast förbi i det franska bokprogrammet Apostrophes inför julen 1988 och Bernard Pivot mumlade någonting instämmande.

Druvornas historiska vandring beskrivs, druvsorternas nuvarande utbredning kartläggs och de enskilda druvorna karaktäriseras. Det roligaste sättet att läsa denna bok är naturligtvis att göra det i goda vänners lag och med ett otal buteljer

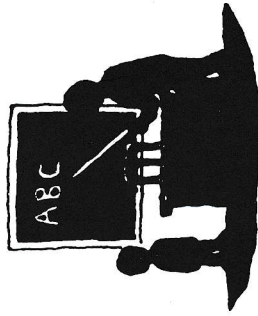
på gång. Man får då möjlighet att fästa ord på sina allt intensivare smakupplevelser:

"Pinot Noir är rensamt ogripbar till sin karaktär. Den är otvivelaktigt kvinnlig och ställer till mycket besvär för odlare och producenter såväl som för konsumenter."

"Det är svårt att komma på en enda krydda i speceriskåpet som liknar Gewürztraminers nästan fadda arom."

"De som känner till Sylvaners medfödda neutralitet kan bara förundras över Alsaces förmåga att sätta sin kryddstämpel, om än en svag sådan, även på detta råmaterial."

Lars André

Marshall Sahlins. KAPTEN COOKS DÖD. Övers. John Sundkvist och Jan Stolpe. Ill. brittiska kopparstick från 1700-talet. 248 s. Författarförlaget 1988. Pris: ca 162:-

ISBN 91-7054-543X
Marshall Sahlins är antropologiprofessor i Chicago. Han har tidigare främst gjort sig känd som systemteoretiker inom den nya evolutionsskolan. Liksom många andra västerländska samhällsforskare har han på åttiotalet kompletterat och förskjutit perspektivet. Aktörer träder åter in i teorianas blodlösa väv.

1779 mördades kapten Cook på Hawaii.

Med samtida dokument och två seklers forskningsrön som bas resonerar Sahlins om vad som egentligen hände. Man skulle lite ironiskt kunna säga att Sahlins nu presenterar det facit som de agerande själva på sin bristande vidsynhet med nödvändighet varit oförmögna till.

Med integrering av historiskt källmaterial och samhällsvetenskaplig analysmetod får, som i detta fall, studiet av imperialismens landvinningar i tredje världen, ett intressant och gripbart innehåll. Det kan dock inte uteslutas att aktörerna inför vissa sanningar vänder sig i graven.

Anders Tidström

Vilgot Sjöman. OSKULD FÖRLORAD. Förf. professor Ingvar Holm. 120 s. Författarförlaget 1988. Pris: ca 117:-

ISBN 91-7054-552-9
Litteraturforskaren Sjöman utför en vetenskaplig motivstudie i regissören Sjömans filmer, byggd bl a på en längre intervju Sjöman gjort med Sjöman.

Sjöman räknar med ett framtida studium av hans verk. *Oskuld förlorad* är ett försök att föregripa olika analyser.

Hans tes (inte helt originell som Sjöman själv påpekar i brev till Sjöman i bokens sista kapitel) är den att Sjömans filmproduktion bygger på ett tre-fas-system: oskulden, oskulden förlorad och därefter. Varje enskild film följer detta mönster, men även Sjömans utveckling som filmare följer samma trefas utveckling.

Svensk film har kritiserats för att vara för litterär och för litet filmisk, denna bok bekräftar det. Det är endast det litterära, den verbala tanken, som Sjöman avhandlar. Filmen som bildtanke, som känslouttryck lämnar han därhän.

Magnus Sæmundsson

Jösse Skåning. GOOD BYE LA PALOMA! Urval och förord Ove Allansson. Bilder Torsten Billman. 119 s. Rallaros 1987. Pris: ca 117:-

ISBN 91-85650-42-0
Jösse Skåning eller Nils Martin Jönsson dog 1969, sjuttio år gammal. Femtio av dem tillbringade han till sjöss som eldare och senare som motorman. Boken är dels muntliga skrönor inspelade av Ove Allansson under Jösse's sista levnadsår och dels berättelser han publicerat i tidningen Sjömannen.

Det är korthuggna och mörkfulla historier om sjölivet, kvinnorna, hamnarna och kamraterna told by a sailor som var både optimist och filantrop. Språket är ett fänsfullt och härligt svensk-internationalt sjömanstugg.

Billmans teckningar kompletterar, de berättar mest om arbetet ombord medan Jösse's stories handlar om äventyret.

Det är bara att välja om man vill läsa detta som dokument om ett svunnet yrke-liv eller som skepparhistorier.

Pelle Olsson

Peter Sloterdijk. KRITIK AV DET CYNISKA FÖRNUFTET. Övers. Joachim Retzlaff. 568 s. Alba 1988. Pris: ca 282:-

ISBN 91-7458-934-2

Så har vi på svenska fått tillgång till ytterligare en uppgörelse med den västerländska upplysningsstrategin. Sådana utgör numera en egen genre, med von Wrights bok *Vetenskapen och förnuftet* som den hittills mest lästa och diskuterade.

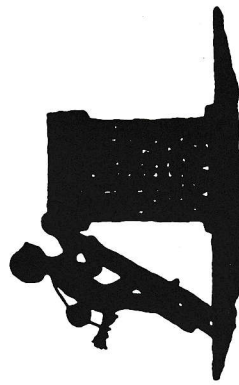
Den här tjocka luntan av den tyske filosofen Peter Sloterdijk är skriven från liknande utgångspunkter. Men den är inte lika lättillgänglig som von Wrights bok,

utan ställer betydligt större krav på läsarens tid, tålmod och förkunskaper.

Sloterdijks uppgörelse med vår historia skiljer sig också från von Wrights genom att inte bara vara ett sorgearbete. Sloterdijk vill lägga grunden till en "sund illusionslöshet" men hyser förhoppningar om att det ska resultera i ett "uppmuntringsarbete".

Den som orkar igenom de många sidorna kan själv avgöra om han lyckas med det!

Inga Sanner

Rolf Torstendahl, Thorsten Nybom. HISTORIEVETENSKAP SOM TEORI, PRAKTIK, IDEOLOGI. 228 s. Författarförlaget 1988. Pris: ca 132:-

ISBN 91-7054-554-5

Denna samlingsvolym innehåller tolv uppsatser, broderligt delade mellan författarna. Tre uppsatser – två av Torstendahl (från 1970 och 1987) och en av Nybom (från 1986) – publiceras för första gången. De övriga, med ett undantag från 1980-talet, har varit publicerade tidigare, främst i historiska tidskrifter men har delvis blivit "uppdaterade". Att samla spridda uppsatser av vilka, som författarna framhåller, flera "används redan i

dag [...] i forskarutbildningen inom och utanför disciplinen" är naturligtvis en fördel. Den blir ännu större genom den teoretiska skärpa och emancipatoriska målsättning som författarna praktiserar. Den exemplariska demonstrationen tar ofta sin utgångspunkt i andra historikers respektive samhällsforskarens analyser, t ex Leopold von Ranke, Erik Gustaf Geijer, F F Carlson, Max Weber, Lauritz och Curt Weibull, Erik Lönnroth. Torstendahl och Nybom pläderar för "ett kritiskt och medvetet övertagande av det förflutna" och en teoretiskt förankrad historietenskap som vågar leverera "provisoriska sanningar" om samhällsutvecklingen.

Martin Grass

John Updike. LITA PÅ MIG. Övers. Jan Wahlén. 250 s. Forum 1988. Pris: ca 177:-

ISBN 91-37-09454-8

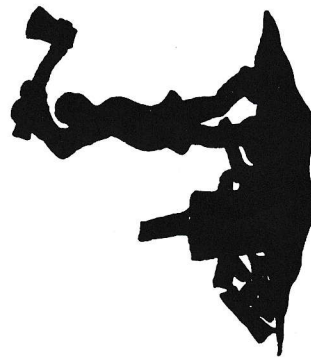
John Updike gör inte sina trogna läsare besvikna med den här novellsamlingen, som motivmässigt och tematiskt väl ansvarar sig till hans övriga produktion. Det som skildras är naturligtvis den amerikanska medelklassen, vars livsstil författaren granskar med både kärleksfull insikt och analytiskt iakttagande. Updikens berättarteknik bygger på en medveten monotoni, som onekligen ställer krav på läsaren, men om miljöer och handlingsinslag i de 22 novellerna ibland känns enahanda, så kompenseras detta av psykologisk skärpa i personteckningen. Att vi svenskar dessutom är tillräckligt amerikaniserade för att le eller rysa igenkännande gör inte läsoplevelsen sämre. En bok som trots sitt begränsade omfång bör avnjutas i små portioner.

Ingemar Hedman

Carl-Henning Wijkmark. LITTERATUR OCH MÄNNISKOVÄRDE. 198 s. Norstedts 1988. Pris: ca 150:-

ISBN 91-1-881072-1

Resonörer är det rätt tunnslätt med i den svenska litteraturen. Anders Ehnmark har försökt sig på rollen i ett par böcker och resonerat kring vänsterens traditionella frågeställningar. Det är desto mer välkommet med en resonör som från delvis andra utgångspunkter försöker sig på stora frågor, som Nietzsches inflytande i västerländskt tänkande fram i vår tid, nazismens och rasismens estetik, och som skriver miniesäer om författare i vår samtid och de i traditionen, Drieu la Rochelle, Swift. Vem han är som ger sig i kast med ett så otidsenligt värv? Carl-Henning Wijkmark, journalist, och romanförfattare. Känd i Frankrike (svensk kulturexport-vara).

Litteratur och människovärde skall läsas sakta och begrundas och det är skönt att se att det åtminstone finns en författare i Sverige som står på en borgerligt-humanistisk grund, utan att åtminstone offentligt lovsjunga vare sig Gud eller marknadskrafterna.

Carl-Eric Johansson

Ny serie historiska småskrifter

Historiska institutionen i Uppsala har nyligen startat utgivning av en serie småskrifter, *Opuscula Historica Upsaliensia*. I nr 1 avhandlar Thomas Lindkvist *Plundring, skatter och den feodala statens framväxt*, organisatoriska tendenser i Sverige under övergången från vikingatid till tidig medeltid. I nr 2 möter vi något i vår tid så ovanligt som ett tämligen ortodext försvar av den materialistiska historieskrivningen. Det är Jan Lindegren, docent och medeltidshistoriker, som i *Varat, staten och diket: tre historieteoretiska uppsatser* försöker sig på en systematisering och formalisering av marxistisk begreppsapparat, som blir därvid riktigt lyckat! Nr 3 kommer att innehålla Sven A Nilsson: *Krigsbefälets etablering i den äldre Vasatidens Sverige* och nr 4 György Nováky: *Sockersjudare och kompanihandel*. Motsättningen mellan kapitalistisk produktion och feodal handel under 1600-talet.

På Historikum i Uppsala forskar en pigg generation historiker, varför vi kan vänta oss intressanta alster även i fortsättningen. Skrifterna kan fås genom insättning av 100kr/4nr eller 30kr lösnummer på pg 18 10 71 - 2, eller genom att skriva till Historiska institutionen, S:t Larsgatan 2, 752 20 Uppsala.

Något mindre upphetsande är serien *Uppsala Papers in Economic History* från Ekonomisk-historiska institutionen i Uppsala. Den har vid det här laget tre år på nacken och har hittills utkommit med 19 nr varav hälften på engelska. Närmare information fås under adressen: Ekonomisk-historiska institutionen, Box 513, 751 20 Uppsala eller per telefon 018 - 18 12 18

Wolf Elz

